Nye rammer til trivsel, fællesskab og maddannelse

Erfaringer fra Dybbøl Efterskole

2025

Brugerevaluering af nye rammer til trivsel, fællesskab og maddannelse

Resultater og erfaringer fra Dybbøl Efterskole

© Carlberg ApS, 2025

Denne evaluering er udarbejdet v. Thea Yde Kielberg, Nicolai Carlberg og Anna Vejen Durán

Foto: Zeni arkitekter, NT Tømrer og Snedker og Carlberg ApS

TAK

Denne evaluering kunne ikke være blevet til uden vigtige bidrag, nuancerede refleksioner og erfaringer fra skolens elever, personale og ledelse. Vi vil derfor sige stor tak til Dybbøl Efterskole for et godt og inspirerende samarbejde. En stor tak skal også lyde til Den A.P. Møllerske Støttefond, der har finansieret evalueringen.

Carlberg DYBBØL EFTERSKOLE

4 Forord

5 Introduktion

6 Læsevejledning

7 Gå selv på opdagelse

8 Visionen og de sociale mål

9 Evaluering af de sociale effekter

12 Trivsel

23 Fællesskab

32 Maddannelse

39 Om Dybbøl Efterskole

39 Om byggeprojektet

40 Metode

41 Datatyper

43 Målsætninger

49 Kilder

Forord

På Dybbøl Efterskole arbejder vi hver dag for at styrke vores elevers trivsel, fællesskaber og dannelse. Så da vi fik muligheden for at bygge et nyt køkken og ny spisesal, ønskede vi os ikke kun flere kvadratmeter og tidssvarende indretning, men gerne nogle skræddersyede rammer, hvor tilberedning og indtagelse af måltider kunne blive et endnu stærkere omdrejningspunkt i vores arbejde med elevernes socialisering, sundhed og faglige læring.

Fra skolens side oplever vi i dag projektet som en sand succes. Vi er både glade og stolte. Succesen er ikke mindst muliggjort af støtten fra Den A.P. Møllerske Støttefond, som dels har bidraget substantielt til finansieringen, men som også har været en vigtig sparringspartner, og vist os værdien i at arbejde med de fysiske rammer som Sociale Mursten. En stor tak til fonden for både bevillingen og for at sætte et højt ambitionsniveau.

Trods udfordringerne, så blev de særlige tiltag, vi måtte indføre under Covid-19-nedlukningen, også en vigtig øjenåbner for os. Vi lærte, hvor stor betydning de fysiske rammer har for elevernes trivsel og velbefindende i spisesituationen. Erfaringerne fra restriktionerne har givet os ny viden, som efterfølgende har påvirket både vores organisering af måltiderne og den nye bygnings design.

Byggeprojektet har ikke kun resulteret i nye lokaler, men også givet os nye muligheder for aktiviteter og samvær. Tidligere havde vi elever, der flygtede fra spisesalen så hurtigt de kunne, fordi de ikke kunne overskue at opholde sig i rummet i længere tid. I dag ser vi en forandret elevgruppe, der har overskud til at sidde sammen til måltiderne og deltage i samtalerne omkring bordet. En elevgruppe, der i langt højere grad deltager i de praktiske opgaver forbundet med måltiderne – som fx opvask, rengøring og køkkenpraktik – noget, der tidligere var en stor udfordring.

De fysiske rammer har desuden haft stor betydning for vores medarbejderes velbefindende og pædagogiske praksis. De nye, åbne og funktionelle rum har skabt et bedre arbejdsmiljø, hvor vi trives og har bedre betingelser for at udføre vores arbejde.

Alt i alt har de nye rammer fået en enorm betydning for vores hverdag, og det fremgår også tydeligt af denne evaluering. I dag oplever vi, at eleverne fokuserer mere på, hvem de sidder med ved måltiderne, frem for hvor de sidder henne. For os er det en tydelig indikator på, at de fysiske rammer nu understøtter deres sociale liv i stedet for at være en barriere. De har mere overskud til at være sociale og indgå i fællesskaber – en kæmpe gevinst for både eleverne og for skolen!

Tak til alle, der har bidraget.

God læselyst

Mikkel Ellehauge Fjord-Larsen

Forstander på Dybbøl Efterskole

Introduktion

Dybbøl Efterskole er en af landets 18 specialefterskoler med plads til knap 100 elever. Eleverne er unge i alderen 14 til 18 år, der har særlige læringsudfordringer og ofte kæmper med skolevægring, ADHD, autisme, angst eller lign. Udfordringer, som skolen forsøger at favne gennem et målrettet pædagogisk arbejde. Skolen har, med støtte fra Den A.P. Møllerske Støttefond, fået mulighed for at opføre en ny spisesal og foredragssal inklusive et ankomstområde og et nyt produktions- og undervisningskøkken.

Byggeriet omfatter i alt godt 400 kvadratmeter og er realiseret for en samlet anlægssum på 25,5 millioner kroner.

Baggrunden for byggeriet er, at alt for mange af skolens elever havde svært ved at deltage ved måltiderne og i arbejdet i skolens køkken. Både køkken, ankomstzone og spisesal bar præg af for lidt plads, dårlige oversigtforhold, ringe akustik og indeklima og besværlige arbejdsgange. Faktorer, som kun blev forværret af et stigende elevtal over en længere årrække.

De nye bygninger blev taget i brug i foråret 2023 og er udført som eksempel på Sociale Mursten. Det betyder, at byggeriets succes måles på dets evne til at understøtte skolens praksis og elevernes trivsel. Evalueringen heraf præsenteres i denne rapport og er udarbejdet som en før-eftermåling. Det betyder, at der forud for byggeriet er foretaget en baselinemåling på en lang række delmål, og cirka et år efter ibrugtagning er foretaget en tilsvarende måling – en såkaldt follow-up måling. I denne rapport redegøres for de vigtigste virkninger og erfaringer.



Læsevejledning

Formålet med denne evaluering er at dokumentere de forandringer, de nye fysiske rammer har skabt for skolens elever og ansatte, samt at dykke ned i, hvilke designgreb, som er taget i anvendelse, og hvordan designgrebene anvendes og opleves af brugerne efter byggeriets ibrugtagning. Evalueringen henvender sig til bygherrer, rådgivere og fonde, som ønsker indsigt og viden om, hvordan man skaber social værdi med anlægsprojekter.

Evalueringen er foretaget af ekstern evalueringsrådgiver på opdrag fra skolen og finansieret af den primære fondsbevilling til byggeriet. Data er indsamlet både før og efter byggeriet. Evalueringen er udført som en klassisk før-efter analyse og baseret på en triangulering af både kvalitative og kvantitative data (se evt. metodeafsnit s. 40).

Rapporten indledes med visionen og en oplistning af de sociale målsætninger for det nye byggeri, og dernæst en kort opsummering af de primære konklusioner.

Rapportens tre hovedkapitler omhandler de tre primære fokusområder – henholdsvis trivsel, fællesskab og maddannelse. Hvert kapitel indledes med en oversigt over de delmål og succeskriterier, skolen har sat for det pågældende fokusområde. Så følger først eksempler på designgreb og virkemidler, før der gennem en præsentation af forskellige data redegøres for de sociale effekter og brugernes oplevelser.

Rapporten afsluttes med en redegørelse for projektets baggrund og de anvendte metoder.

Gå selv på opdagelse i bygningen

I tillæg til denne evalueringsrapport, er der udarbejdet en 3D-model af det nye byggeri, hvor du kan gå på opdagelse på egen hånd. Navigér rundt i rummene og oplev de fysiske rammer, som var du der i virkeligheden. I modellen er forskellige symboler, som du kan klikke på for at få mere viden om designgreb og brugeroplevelser.

Du finder 3D-modellen ved at klikke på linket her

God fornøjelse!



Sociale Mursten
Under dette symbol finder du forklaringer på de konkrete designgreb. Du kan også finde tekniske specifikationer og inspiration til velfærdsarkitektur, som virker.

Brugerne fortæller
Under dette symbol finder du citater fra elever og personale på Dybbøl Efterskole, hvor de beretter om brugen og oplevelsen af de fysiske rammer.

Visionen og de sociale mål

Måltiderne på en efterskole er et helt centralt omdrejningspunkt i skolens daglige liv og virke. Her lærer eleverne vigtige kundskaber om madlavning, sundhed og hygiejne. Her dannes de i kunsten at samtale og hjælpe hinanden. Her opstår og udvikler relationer sig – både eleverne imellem og mellem voksne og unge. Her får eleverne en tiltrængt pause og fyldt depoterne op. Måltiderne er med andre ord en vigtig ramme om både trivsel, fællesskab og maddannelse.

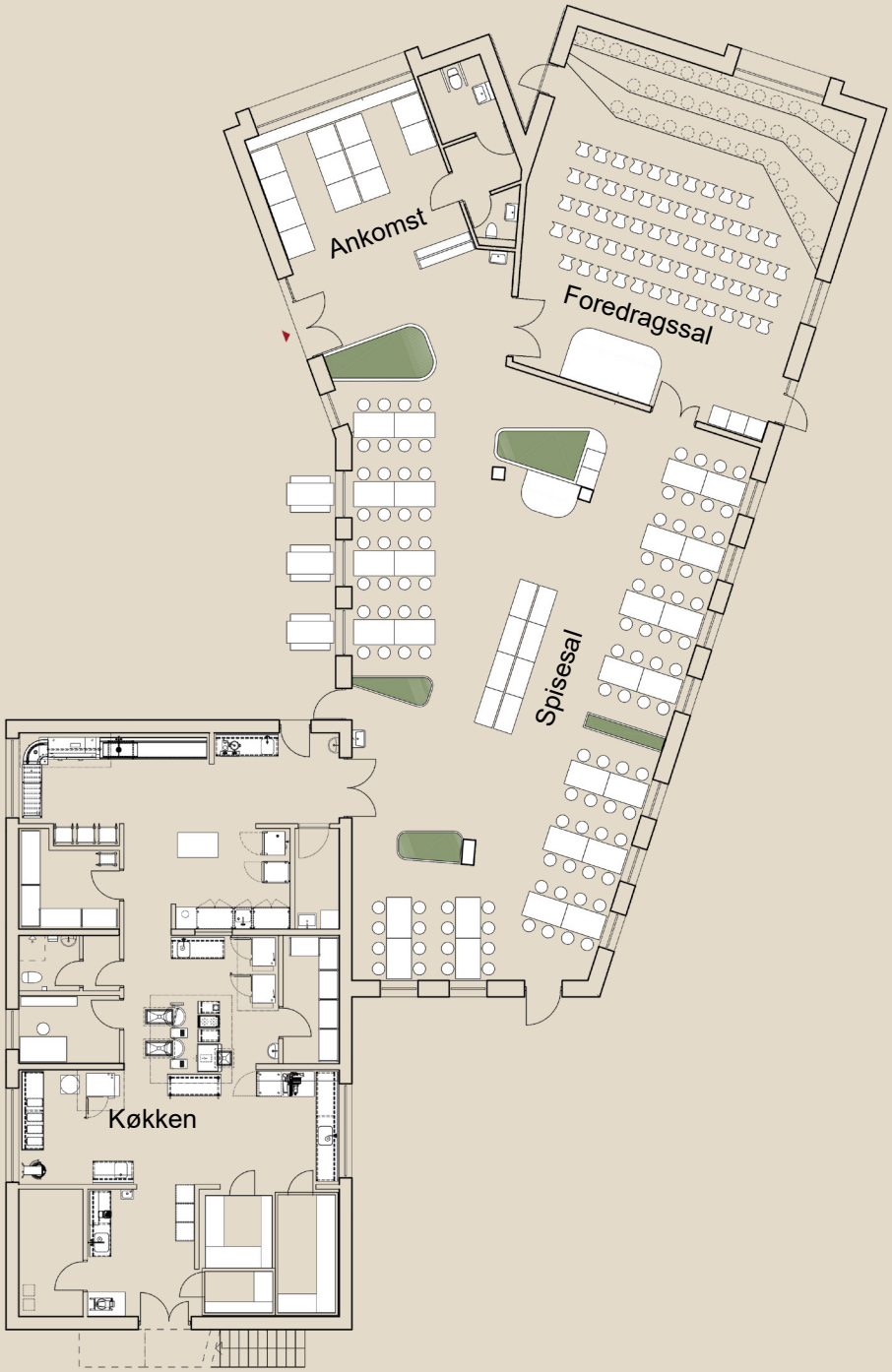
Visionen for byggeriet er derfor nye rammer, der styrker fællesskab, trivsel og maddannelse.

På baggrund af en grundig dialog med skolens ledelse, inddragelse af skolens medarbejdere og et feltarbejde med involvering af skolens elever har skolen opstillet en række succeskriterier og delmål for hver af disse tre fokusområder. Delmålene fremgår af cirkeldiagrammet nedenfor.



Evaluering af de sociale effekter

Evalueringen følger opdelingen i de tre fokusområder – trivsel, fællesskab og maddannelse. Inden for hvert fokusområde blander vi eksempler fra de fire primære rum – ankomsten, spisesalen, foredragssalen og køkkenet. Vi præsenterer udvalgte designgreb og indretningsmæssige virkemidler, og efterfølgende redegør vi for, hvordan designgrebene opleves af brugerne efter ibrugtagningen. De undersøgte rum ses i plantegningen over det nye byggeri nedenfor.



En baselinemåling foretaget under Covid-19 - forbehold og særlige hensyn

Evalueringen af byggeriet er udført som en klassisk før-eftermåling. Førmålingen indledtes med en udpegning af målsætninger og indikatorer. Dette foregik før Covid-19. Den efterfølgende dataindsamling (selve før-målingen) blev derimod foretaget under Coved-19, hvor skolen havde implementeret en lang række særtiltag og restriktioner for at begrænse smittefaren.

Særlige Covid-19 tiltag:

- Skolen spiste ad to omgange, hvor de før sad samlet alle sammen.
- Eleverne fik maden serveret af personalet frem for selv at tage mad i buffeten.
- Eleverne sad i deres bo-grupper frem for at sidde blandet på tværs af bo-grupper.
- Indretning med mere plads mellem bordene.
- Spisesalen benyttes kun ved måltider og ikke uden for spisetid.
- Faste pladser, hvor de tidligere selv måtte bestemme, hvem de sad sammen med.
- Der er lavet to indgange og to udgange.
- Lærerne må ikke sidde med ved bordene.

Mange elever gav udtryk for, at disse Covid-19-tiltag havde en positiv effekt på deres oplevelse af særligt spisesituationen. Bl.a. betød spisning i to hold, at der var færre elever og mere plads mellem bordene, og der var mindre støj. Færre elever oplevede derfor at være udfordrede i forhold til at deltage ved måltiderne under Covid-19-nedlukningen.

Før-målingen afspejler dermed ikke det reelle udgangspunkt for projektet. Med en før-måling foretaget under normale omstændigheder må vi antage, at forskellene før og efter på flere parametre ville have været endnu større. De forandringer mellem før- og efter, som tallene i denne rapport viser, skal derfor læses med dette forbehold.

Opsummering

Et styrket fællesskab

De nye rammer giver plads til forskellige typer af fællesskaber. Dels er der rent fysisk blevet plads til at samle alle lærere og elever plus besøgende forældre, dels kan alle eleverne nu overskue at deltage samtidigt ved måltiderne i hverdagen. Men dertil styrker de nye rammer også de mindre fællesskaber ved at give rum til uformelle møder i ankomstzonen, fritidsaktiviteter i spisesalen og foredragssalen og ro nok til samtaler omkring bordgrupperne ved måltiderne. Hvor mange elever tidligere forlod spisesalen så snart, de fik lov, fordi de ikke kunne overskue at opholde sig i rummet pga. den ringe akustik og manglende plads, opsøger eleverne i dag selv aktivt det sociale samvær i langt højere grad. Derudover giver de udtryk for, at det er nemmere at blive en del af fællesskabet, fordi de ved at opholde sig i de nye fællesrum er blevet mere synlige for både elever og lærere.

Større individuel trivsel

Både elever og lærere oplever at eleverne i dag er mere selvhjulpne i forhold til at tage mad og hente medicin. Der er væsentligt færre konflikter i spisesalen, og skulle en konflikt opstå, så oplever lærerne det meget nemmere at håndtere. Flere ind- og udgange, ekstraordinær god akustik og et godt indeklima gør, at eleverne oplever mere psykisk ro og har fået overskud til at deltage i køkkenarbejdet, samtaler eller aktiviteter i spisesalen. Måltiderne er, ifølge lærerne, i dag præget af ro og langt færre udfordringer med at få eleverne til at deltage og spise ved måltiderne.

Bedre forudsætninger for maddannelse

Køkkenpersonalet oplever, at de nye rammer giver dem langt bedre muligheder for at have eleverne med i køkkenarbejdet og lære fra sig. De elevtyper, som i førmålingen gav udtryk for, at de havde svært ved at være i det gamle køkken, oplever, at de nu kan være med i køkkenarbejdet på lige fod med de andre elever. Derudover giver den nye kantine en ro omkring de enkelte borde, som understøtter den almene dannelse, der knytter sig til måltidet – herunder måltidets ritualer, hvordan man spiser, hvordan man samtaler, og hvordan man hjælper hinanden.

Efterskolen mener selv, at de endnu ikke har udnyttet det fulde potentiale og ser det som en proces, hvor de løbende kan udvikle og udforske brugen af de fysiske rammer.

> *"(…) og jeg tror et eller andet sted stadigvæk ikke helt, at vi til fulde har forstået potentialet i vores rum, og hvad vi faktisk kan med det. Fordi vi udforsker det stille og roligt"* (Lærer)

Trivsel



[**Trivsel** er i denne sammenhæng et udtryk for brugernes oplevelse af velbefindende i rummet. Der er således tale om god trivsel, når brugerne oplever, at rammerne muliggør, at de kan fokusere og bruge energi på det, som er formålet med at være i rummet – hvad enten det er at spise, hjælpe til i køkkenet, indgå i sociale relationer eller lign. Der er omvendt tale om ringe trivsel i de tilfælde, hvor de fysiske rammer opleves af brugerne som en hindring, barriere eller et forstyrrende element.]

Virkemidler

GOD PLADS
Der er prioriteret god plads i det nye byggeri. Omkring borde og stole, omkring buffet, i ankomstområdet og omkring arbejdsstationerne i køkkenet, da det er et stort ønske fra eleverne.

FLERE IND- OG UDGANGE
Hovedindgangen til kantinen er suppleret med flere alternative indgange (snigerveje), ligesom der er alternative ruter rundt inde i spisesalen.





LYS
Lyset er en kombination af loftslys og koncentreret belysning (bordlamper) og naturligt lys fra store vinduer. Vinduerne fungerer som visuelle pauser – et sted at hvile blikket.

AKUSTIK
Alle overflader - gulve, stole, bordoverflader, lofter – er valgt ud fra akustiske kvaliteter. Derudover bidrager vinklinger og rumdelere til at bryde lyden. Efterklangskravet er 0,4s.

OVERBLIK OG AFSKÆRMNING
Vinduer og glaspartier sikrer god indsigt, inden man træder ind i rummet. Ankomst og kantine er åbne sammenhængende rum, men opdelt med rumdelere i form af store plantekasser, der skærmer uden at være lukkede.





MATERIALER OG FARVER
Naturlige og bløde materialer i rolige farver og med matte overflader skaber taktilitet og sanselighed. Rumdelerne er store og stationære for at skabe ro og en oplevelse af stabilitet i rummet.

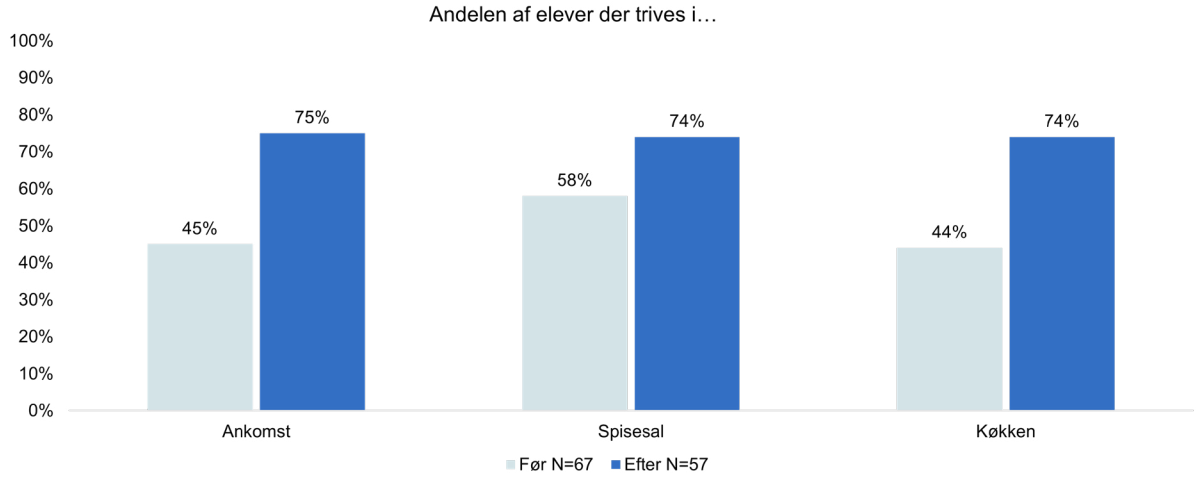
ET ZONEOPDELT KØKKEN
Klart definerede zoner i køkkenet med tilhørende opbevaring, der sikrer overblik og godt flow.

Effekter i forhold til trivsel

De opnåede effekter i forhold til trivsel, som udfoldes nedenfor er:

1. Øget psykologisk tryghed
2. Eleverne er blevet mere selvhjulpne
3. Bedre konflikthåndtering
4. Flere opholder sig i lokalerne i længere tid

Skolens elever har vidt forskellige udfordringer, men alle har det til fælles, at deres individuelle trivsel er afgørende for deres deltagelse i hverdagens undervisning og fællesskaber. Så det primære mål med de ovenfor nævnte virkemidler, har været at skabe nogle rum, som øger elevernes individuelle komfort og trivsel ved at minimere forstyrrende input og stressfaktorer.



Elevernes generelle trivsel målt på WHO-05 indekset er faldet fra 58,2 før byggeriet til 54,1 efter byggeriet[1]. Forenklet sagt er skolens elever i dag generelt præget af større mistrivsel end for 4 år siden. Faldet i trivselsniveau er i overensstemmelse med undervisernes oplevelser og de nationale målinger af unges mistrivsel (Ottoson et.al. 2022).

På trods af, at elevernes generelle trivsel er faldet, så er deres oplevede trivsel i de nye rum steget markant. Hvor under halvdelen af eleverne gav udtryk for at de trivedes i det gamle køkken, er andelen i dag knap trefjerdedele.

ØGET PSYKOLOGISK TRYGHED

Oplevelsen af trængsel og risikoen for at støde ind i andre er en udtalt bekymring for de fleste elever. Andelen af elever, som er tilfredse med pladsen i spisesalen, er steget fra 63% til 93% procent. Derudover sætter de også pris på, at der er flere ruter at vælge mellem. Det gør, at de ikke hele tiden tvinges til at forholde sig til de andre i samme grad som før.

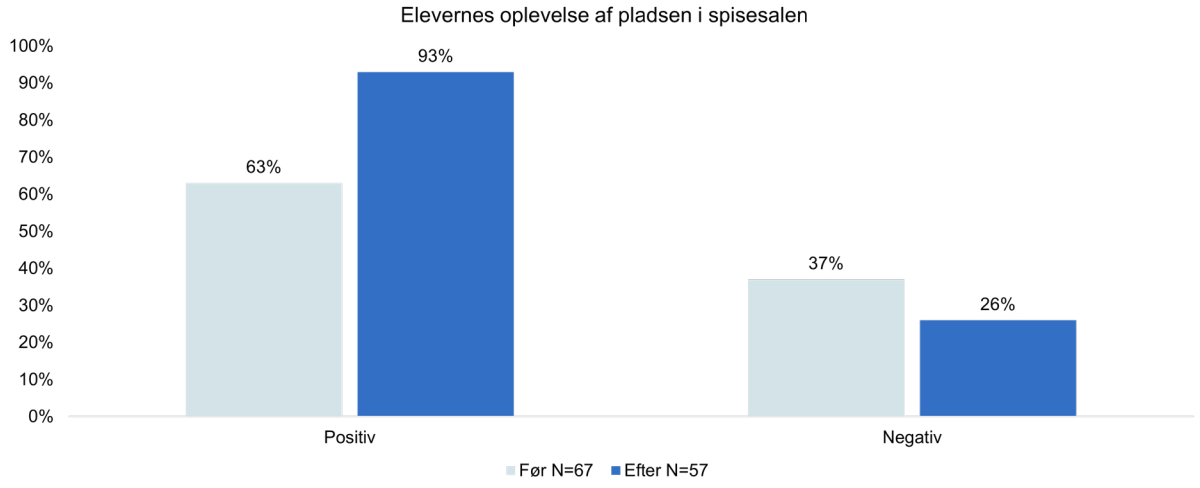
> *"Jeg kan godt lide den mængde plads, der er mellem bordene. Det er ikke sådan, at man føler, at man ikke kan komme ud med sin stol for den person, der sidder bagved en. Man kan godt komme ud to personer ad gangen uden at støde ind i hinanden, føler jeg."* (Elev)

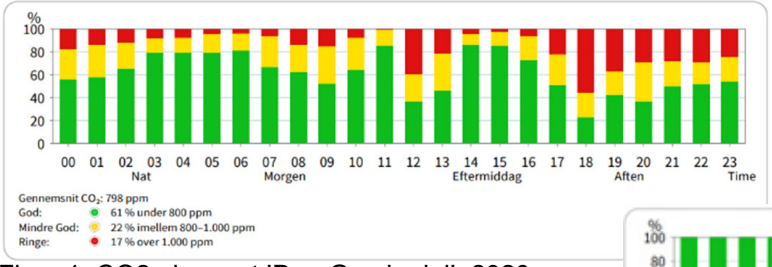
1 Indekset er et valideret redskab, som kan anvendes som et mål for personers generelle trivsel. (Topp, Østergaard, Søndergaard og Bech 2015)

Mange af eleverne er særligt sensorisk sensitive, og bruger derfor meget energi på at kompensere for generende sanseindtryk i form af støj, visuelle distraktioner, materialer, temperatur m.v. Både elever og medarbejdere udtrykker generelt stor tilfredshed med akustik, indeklima og lys i spisesalen og vurderer, at det har positiv indvirkning på deres velbefindende. Elever, der ikke kunne være i den gamle spisesal, sidder i dag med ved bordene under måltiderne. Lærerne forklarer, at selvom de fortsat har elever med copingstrategier, så oplever de, at det er af andre årsager og ikke fordi, de ikke kan overskue at opholde sig i rummet.

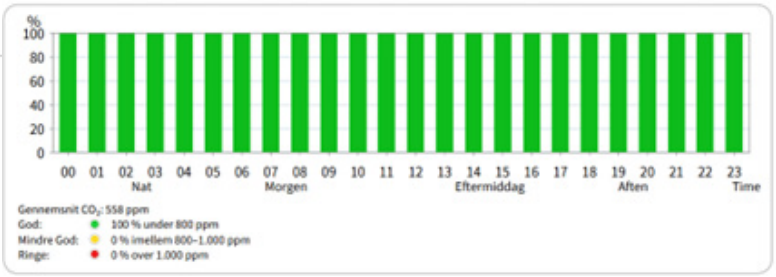
> *"Jamen jeg havde en elev, der simpelthen spiste ude i køkkenet i den gamle spisesal og som nu sidder fast med vores bord og spiser. Så hun kunne ikke være til stede i den gamle spisesal. Og det kan hun nu, så det er en kæmpe forskel."* (Lærer)

> *" Så er der det der med, at udluftningen derinde, den fungerer også fremragende. Jeg tænker aldrig nogensinde på, at det er en spisesal, eller at der har været vasket ekstraordinært meget op. Altså, der er aldrig fugt i derinde, og der er aldrig en dårlig lugt. Man kan godt lugte, at det er spisesalen, men den er altid det samme. Det er fantastisk. Også, selvom der er mange mennesker. Det er aldrig et anstrengende sted at være, på den der måde, som vi var vant til før. Det var også helt håbløst. Det er virkelig godt."* (Lærer)





Figur 1: CO2 niveauet 'Den Gamle del', 2020



Figur 2: CO2 niveauet i den nye spisesal 2024

Personalet er via inddragelsen i byggeprocessen blevet ekstra bevidste om de fysiske rammer og deres betydning for eleverne. De er eksempelvis blevet opmærksomme på, at den nye spisesal kan underinddeles i forskellige zoner med forskellige grader af stimuli. Derfor kan personalet aktivt bruge rummet og de forskellige zoner som et pædagogisk værktøj, når de placerer eleverne i rummet.

> *"Og det vil sige, at vi går ind, og så siger vi okay, vi har for eksempel en pige, der har det rigtig, rigtig svært med spisesituationen. Og så får vi faktisk placeret hende ved et bord, hvor hendes gruppe så kommer til at sidde , for at få hjulpet hende godt i gang. Og det skaber noget ro for vores elever, at vi har dem i tankerne, når vi placerer dem i rummet."* (Elev)

Flere elever beskriver samtidigt, at de godt kan lide, hvordan rummet er inddelt i zoner, så man ikke nødvendigvis kan se og høre alle hele tiden, men at rummet samtidig virker stort og rummeligt, hvilket har stor betydning for dem.



Elev: *"Jeg kan rimelig godt lide, at det er delt op i flere forskellige steder."*

Interviewer: *"Så at de der plantekasser laver nogle små rum?"*

Elev: *"Ja. Jeg tror ikke, jeg ville kunne lide det lige så meget, hvis alle folk sad sammen. Det ville være meget slemt."*

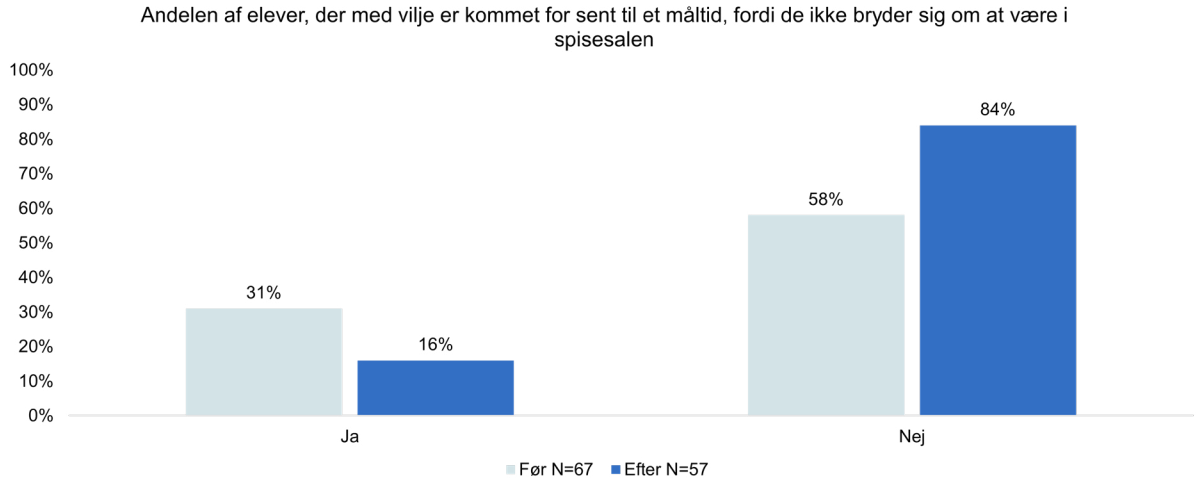
Interviewer: *"Ville det så være for stort et rum, eller hvad? Eller for mange mennesker?"*

Elev: *"For mange mennesker. Det er mere rart i små grupper."*

Både elever og lærere italesætter ligeledes indretningen, materialevalg og farverne som betydningsfulde for den stemning, der er i rummet.

> *"I forhold til] materialevalg og sådan noget, der synes jeg, det lægger op til ro. Jeg kan godt lide det der med, at man har lavet det i træ, så det er noget naturligt. Og for eleverne, der kan man sige, at der er en kæmpe forskel på, at der er den plads. Men altså, der er helt vildt meget ro på. Så det synes jeg er fedt. Der er et godt lydbillede og sådan noget derinde."* (Lærer)

> *"I den gamle, der hang lamperne jo bare over bordet, og det gjorde meget ondt i øjnene - især om morgenen. Det var nok derfor, at alle var lidt mere morgensure. Men her har vi jo sådan nogle små sorte lamper på vores bord, og vi har også det der lys, vi kan skrue op og ned for. Så jeg kan bedre lide det her."* (Elev)





Hvor den trange og begrænsede plads tidligere var et stort problem for elevernes deltagelse i køkkenarbejdet, så er plads ikke længere en barriere for deres deltagelse i hverken praktiske opgaver eller køkkenpraktik i det nye køkken. Køkkenet er tydeligt inddelt i arbejdsstationer, der gør det muligt for personalet at opdele eleverne og tilbyde eleverne en overskuelig arbejdsplads. Både elever og medarbejdere giver udtryk for, at de nye rammer giver mere ro og mentalt overskud.

> *"Der er meget plads, det er opdelt og organiseret. Det er sådan, køkkener skal være. Det hjælper også mentalt, at man ikke står så sammenklemt for ellers kan man hurtigt blive meget rundtosset i hovedet og stresset og ikke finde rundt i noget og være over det hele."* (Elev)

> *"Det, at vi har de her zoner, det er megafedt. Vi kan gå heromme bag væggen og stå med en elev, og så er der ro. Det er blevet godt."* (Køkkenpersonale)

> *"Jamen det er dejligt, at det er delt op, så man ikke står ved siden af nogen, der laver noget helt andet, end man selv gør.* (Elev)



ELEVERNE ER BLEVET MERE SELVHJULPNE

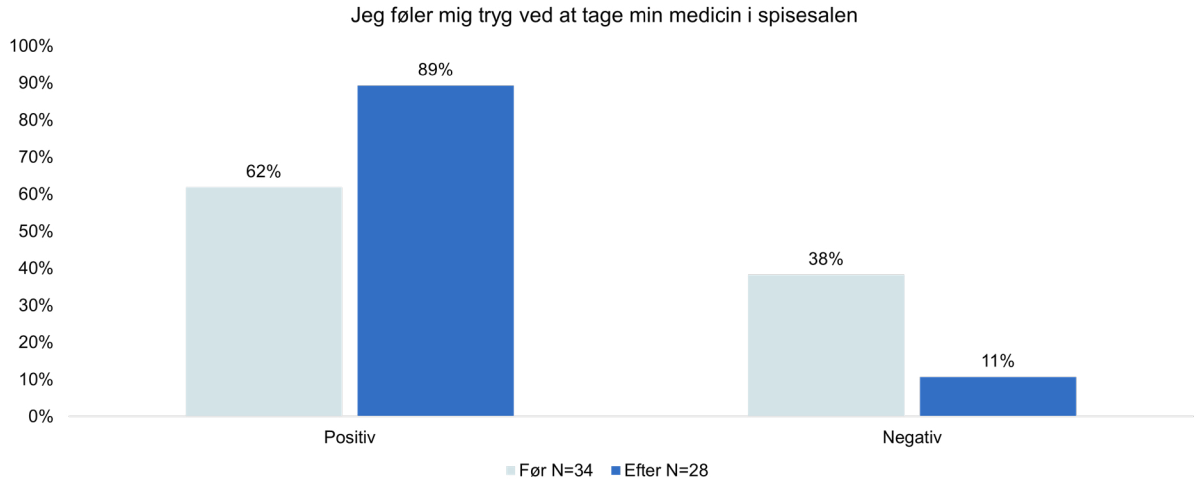
Den gode plads omkring buffeten gør, ifølge personalet, at flere elever end tidligere er selvhjulpne i forhold til selv at tage mad og medicin. Der er færre elever, der skal have hjælp fra personalet – og de enkelte elever, der fortsat har brug for hjælp, får det i dag fra en ven/veninde ved bordet.

> *"Der er nogle enkelte elever, som får hentet noget mad, men det er ikke os, der gør det. Så har de en eller anden aftale med en sidemakker ved bordet, som er en veninde eller ven, og så tager de noget mad med ned til dem."* (Lærer)

En lærer fortæller om en elev, der tidligere havde en særaftale om at spise i køkkenet, fordi hun ikke kunne overskue den gamle spisesal og de mange mennesker. Hun har i dag selv valgt sin plads i spisesalen og har lavet en aftale med sin veninde ved bordet om, at de går to og to i buffeten og henter mad.

Medicinskabet og flowet omkring selve medicinafhentningen var problematisk i den gamle spisesal. I dag oplever både personale og elever, at det er problemfrit, fordi skabet er strategisk placeret, det er stort nok, og der er flere veje til og fra det.

> *"Jeg synes, det er blevet nemmere i hvert fald. Fordi vores gamle medicinskab, det var bare sådan en lille kurv. Så jeg synes, det er et større medicinskab, og der er plads til flere. Det er ikke fordi, jeg synes, folk står og møver, fordi det er ikke alle, der kommer ind på samme tid. Jeg oplever ikke rigtigt, at der er noget slåskamp ved det overhovedet."* (Elev)







BEDRE KONFLIKTHÅNDTERING

Personalet oplever, at den ekstra gode plads omkring borde og buffet har reduceret antallet af konflikter mellem eleverne i spisesituationen. Og i de tilfælde, der opstår konflikt mellem elever, kan lærerne alligevel godt få begge parter placeret i spisesalen, fordi der er tilstrækkelig med plads.

> *"Når du sidder helt oppe i hjørnet inde ved plantekassen, så er der edderspedeleme langt ned til bordet helt nede ved branddøren. Men det er ikke længere væk end, at de stadig kan se hinanden, og de stadig godt ved, at vi er her begge to. De er ikke i nærheden af at kunne høre hinanden, og de er ikke i nærheden af at kunne føle og mærke hinanden. Hvor i den gamle spisesal, jamen… der sad de jo satme og prikkede til hinanden, hvilket også gjorde konflikter et enormt helvede der. Nu kan jeg virkelig skille dem ad, hvis jeg har et problem. Jeg kan jo virkelig flytte dem."* (Lærer)

Mere plads i ankomsten gør det nemmere for eleverne at finde et sted, der passer til deres behov og dagsform. I den gamle spisesal skulle eleverne vente sammen på et meget lille område, inden de kom ind i spisesalen. Det bidrog til et højt stressniveau og konflikter, allerede inden eleverne kom ind i spisesalen. I dag fortæller eleverne, at de – selv på de dage, hvor alt virker uoverskueligt – godt kan overskue at opholde sig i både ankomst og spisesal.

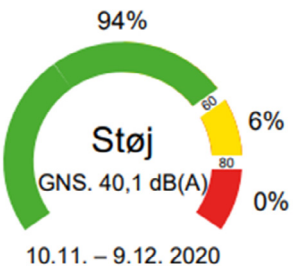
> *"Der er plads omkring ankomstområdet. Og det gør en kæmpe forskel for, om man har lyst til at gå derhen som elev. Så der er meget færre, der er presset i de situationer."* (Lærer)

FLERE OPHOLDER SIG I LOKALERNE I LÆNGERE TID

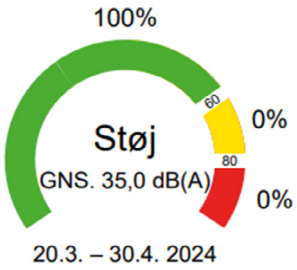
De gode akustiske forhold har haft stor effekt i forhold til i hvor høj grad, eleverne lister ud af spisesalen under et måltid.

> *"Jeg kan godt blive lidt irriteret eller presset, hvis det larmer meget. Men jeg kan godt lide at være herinde. Jeg synes ikke, det er irriterende, og det er ikke sådan noget, hvor jeg virkelig stamper i gulvet for at komme hen på mit værelse. Det er ikke noget problem for mig, så jeg kan faktisk godt lide at være herinde."* (Elev)

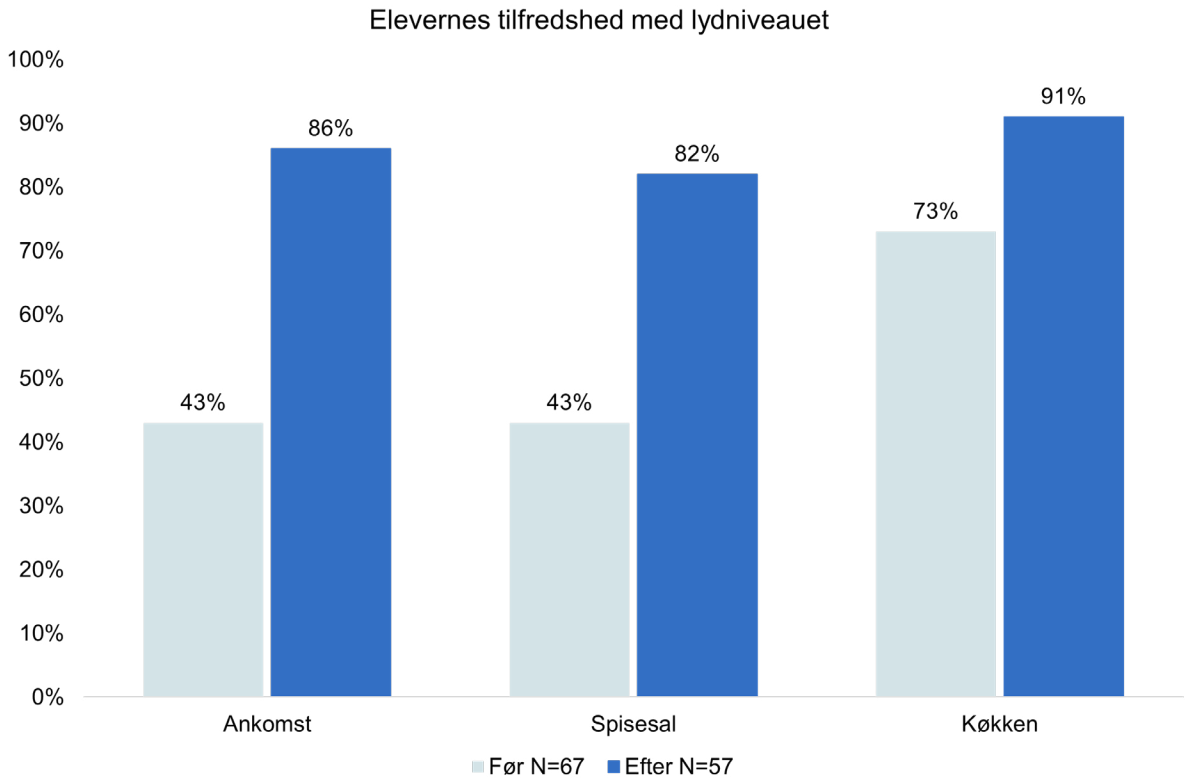
> *"Jeg synes langt de fleste virker til at altså have det bedre med at spise, og det er ikke sådan noget at nogen der higer efter at komme væk, fordi der er for meget larm, eller fordi der er for mange folk rundt om. Det er helt klart noget bedre end det var i den gamle."* (Lærer)



Figur: Lydniveauet i den gamle spisesal



Figur: Lydniveauet i den nye spisesal



Som grafen viser, er elevernes tilfredshed med lydniveauet i alle tre rum steget markant. I spisesalen er den fx steget fra 43% til 82%. Både lærere og elever beskriver, at lydniveauet har stor betydning for, at de har lyst til at opholde sig i rummet.

Hvis eleverne har brug for en pause under et måltid, er der flere, der bruger toiletterne i ankomstområdet som midlertidig tilbagetrækning. Lærerne beskriver, at det er en positiv forandring i forhold til tidligere, hvor eleverne var mere tilbøjelige til helt at forlade spisesalen og gå på deres værelser, hvis de blev pressede i spisesituationen.

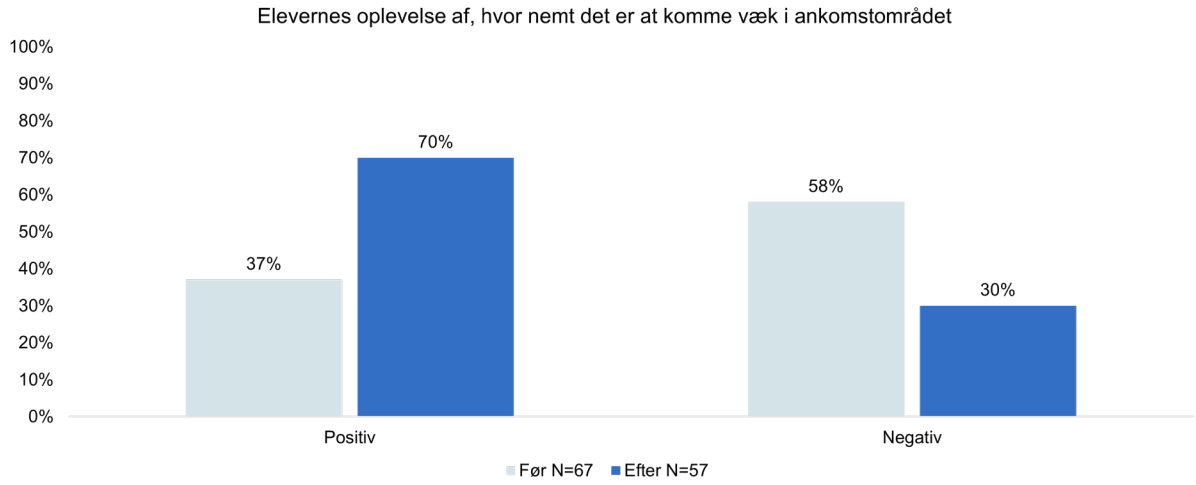
> *"Men vi har nogle elever, som måske altid i spisesituation går to mand på toilettet. Men på grund af den måde, som spisesalen er indrettet på, så er det nemmere at se, når de går derud og får et pusterum, eller hvad de gør. Og så kommer de tilbage. Og det kunne man ikke før, fordi toiletterne lå ude bag smækkede døre, så der var der måske en større tendens til, at de i stedet for at komme tilbage ind i spisesalen, valgte yderdøren."* (Lærer)

> *"Hvis jeg har en dårlig dag, og vi skal være herinde i spisesalen. Når jeg føler, at jeg ikke kan have det mere, så går jeg ud på en af badeværelserne. Med en anden person, og så snakker man lidt derude."* (Elev)

At man kan orientere sig på forhånd, gør det også meget nemmere for eleverne at snige sig ind (og ud). Foruden hovedindgangen er der flere ind- og udgange, som eleverne kan benytte som snigerveje, hvis man har brug for at komme ubemærket ind eller ud. Andelen af elever, der oplever, at det er nemt at komme væk fra ankomstområder er steget fra 37% til 70%.

> *"Men jeg synes, det der med, at du har vinduet, og inden du kommer ind, kan eleverne se, "jamen er der mange folk", eller er der plads og sådan noget, det fungerer megafedt. Og selve vinduet, det der med at sidde i vinduer, er jo bare virkelig fedt."* (Lærer)

> *"Jeg plejer normalt at gå sådan så, at jeg forventer, at jeg er der nogenlunde, når vi får lov til at gå ind. Men det er mest bare fordi, at der er mange, der godt kan lide at sidde og vente i sådan et kvarter, 10 minutter inden. Og jeg er mere sådan typen, jeg har ikke så meget tålmodighed, så jeg kan bedre lide at være der, når det er det rigtige tidspunkt."* (Elev)





Fællesskab



[**Fællesskab** er i denne sammenhæng et spørgsmål om de fysiske rammers betydning for elevernes muligheder for at indgå i dialog og danne relationer med andre elever og underviserne. Rammerne vurderes på, hvorvidt og hvordan de inviterer til mange forskellige typer af fællesskaber, og i hvilket omfang de tillader og inviterer til at deltage i fællesskaber på flere niveauer. Fra det observerende til det aktivt deltagende.]

Virkemidler

BEDRE PLADS TIL SKOLENS STORE FÆLLESSKAB

Den store spisesal giver mulighed for, at alle kan mødes. Men de stationære rumdelere gør det vanskeligt at omorganisere rummet ved særlige lejligheder.





GOD AKUSTIK OG MERE RO

Akustikreguleringen i spisesalen er udført med samtale for øje. Der er stillet krav til en efterklangstid <=0,4s og at støj fra installationer <= 35dB i byggeprogrammet for at sikre ekstraordinær god akustik. Derudover er valgt borde med bløde overflader, et blødt gulv og stole, som ikke larmer.

LYS OG INDKIG, DER INVITERER TIL SAMVÆR

Glaspartier muliggør indkig i både ankomstområde og spisesal, hvilket – sammen med belysning - tiltrækker eleverne.





ANKOMSTZONE MED PLADS TIL UFORMELLE MØDER

Ankomstzonen er indrettet med forskellige opholdsmuligheder, der inviterer til at hænge ud. Stikkontakter bidrager til længerevarende ophold, fordi eleverne kan oplade deres telefoner og tablets.

Effekter i forhold til fællesskab

De opnåede effekter i forhold til fællesskab, som udfoldes nedenfor, er:

1. Flere taler sammen
2. Spisesalen benyttes til fritidens fællesskaber
3. Ankomstzonen er blevet skolens sociale hjerte
4. Mere kontakt og tilstedeværelse
5. Nye muligheder fører til nye fællesskaber

Fællesskaberne på efterskolen er noget af det mest givende for eleverne. Men for de fleste er det også svært og udfordrende. Mange elever har begrænsede sociale erfaringer eller kompetencer, og fællesskabet er derfor noget, som skal øves og trænes. Så det primære mål med de ovenfor nævnte virkemidler har været at skabe nogle rum, som understøtter eleverne i gradvist og trygt at indgå i skolens små og store fællesskaber.

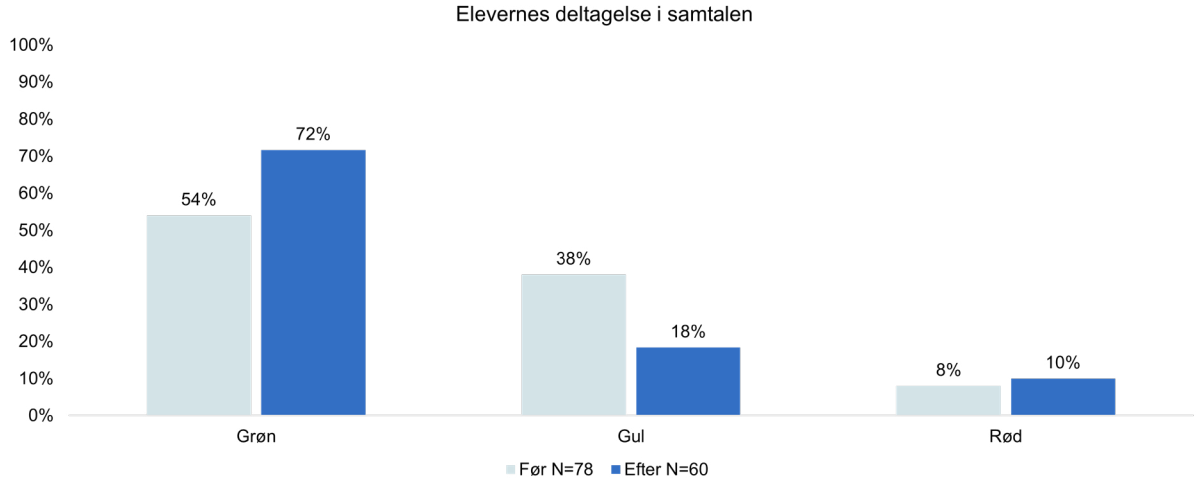
FLERE TALER SAMMEN

Både elever og lærere oplever, at de nye rammer har stor betydning for fællesskabet. Flere taler sammen.

> *"Det bedste ved den nye spisesal er det gode fællesskab, fordi der er mange flere, der snakker med hinanden. Det synes jeg ikke, der var så mange, der gjorde i den gamle."* (Elev)

> *"Der er et fællesskab. Og det er rigtig dejligt, at selvom vi sidder ved hver vores bord, at vi stadig på en måde godt kan snakke til hinanden ved forskellige borde. Selvfølgelig mens vi bliver siddende, men at vi også bliver siddende og snakker ved vores eget bord, sådan at vi kommer tættere på hinanden."* (Elev)

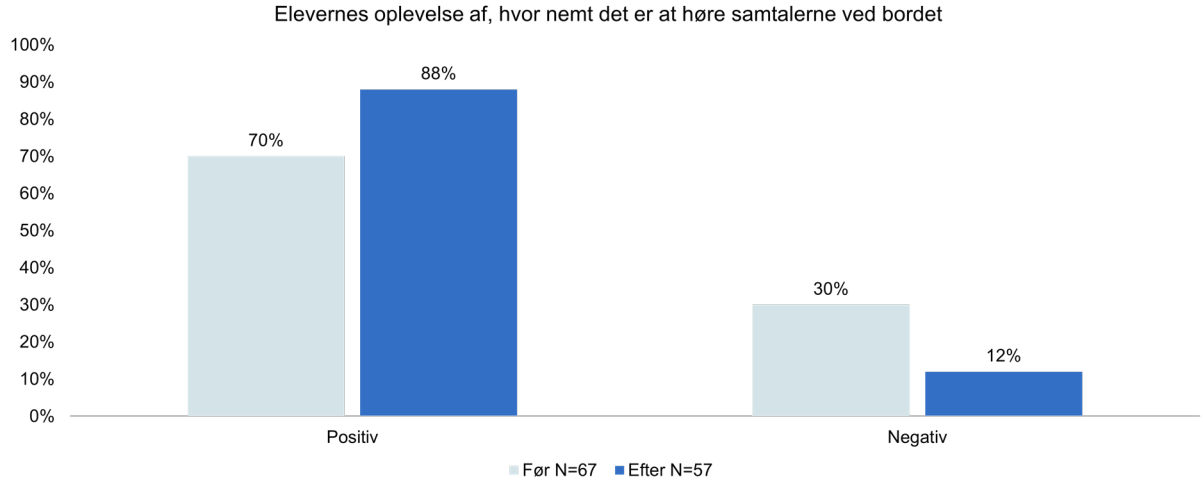
På en rød, gul, grøn skala har lærerne vurderet elevernes bordmanerer ud fra tre parametre: deltagelse i samtalen ved bordet, ansvarlig og hensynsfuld deltagelse ved måltiderne og deres deltagelse i praktiske opgaver. Rød angiver dårlig opførsel og grøn angiver god opførsel. Andelen af elever, som deltager aktivt i samtalen omkring bordet ved måltiderne er steget fra 54% til 72%, hvilket er en klar indikator på, at eleverne trives i rammerne.



I den gamle spisesal oplevede lærerne, at eleverne skyndte sig ud af rummet, så snart de fik lov. Det skyldtes især den trange plads og den dårlige akustik. I dag oplever de i langt højere grad, at eleverne har overskud til at samtale.

> *"Vi kan sidde ved vores bord i vores grupper og samtale. Og man kan godt høre, at der er summen rundt omkring. Men det er ikke noget, der forstyrrer. Akustikken derinde, den fungerer supergodt. På den der måde, at der er mange små rum eller øer sådan rent auditivt. Det er super velfungerende."* (Lærer)

Det gode samtalemiljø er muliggjort af et akustisk miljø i spisesalen med en efterklangstid på 0,4 sekund, og derudover er bordoverflader, stole og gulvbelægning alle udvalgt ud fra deres auditive kvaliteter. Som grafen viser, er andelen af elever, som angiver, at det er nemt eller meget nemt at høre samtalerne ved bordet, steget fra 70% til 88%.

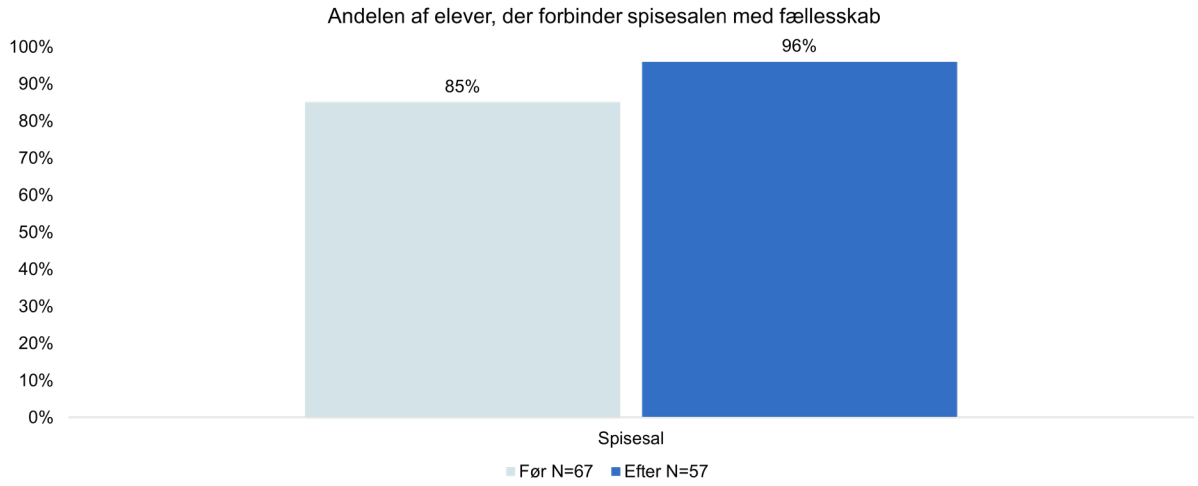


SPISESALEN BENYTTES NU OGSÅ TIL FRITIDENS FÆLLESSKABER

Dybbøl Efterskole er spredt ud over mange bygninger på en stor aflang matrikel, hvilket betyder, at elever og lærere kan have svært ved at finde hinanden. Den nye bygning er placeret centralt midt på matriklen. Det betyder, at eleverne naturligt ledes forbi i hverdagen, og at ankomsten og spisesalen er ved at blive det primære mødested på skolen.

Personalet oplever, at eleverne tilvælger det sociale i langt højere grad, end de gjorde tidligere. Eleverne efterspørger arrangementer og har lyst til at låne foredragssalen om aftenen. Det har resulteret i, at skolen er begyndt at tilbyde café om eftermiddagen i spisesalen, hvor køkkenpersonalet sørger for kaffe og frugt, og så kan eleverne hænge ud og spille spil eller lave andre aktiviteter. Og der er god plads til både de udadvendte og de mere stille og indadvendte. Det kan også aflæses i grafen, hvor andelen af elever, der forbinder spisesalen med fællesskab er steget fra 85% til 96%.

> *"Jamen, der er jo helt sikkert nogen, der bare nyder det og hygger sig, og som jo også bruger fritid herovre. Sidder og spiller. Vi har mandag og onsdag indført noget café herovre. Noget eftermiddags café, hvor køkkenet sørger for, at der er lidt kaffe og te og måske lidt frugt klar. Og så går de voksne herovre, når man har sin vagt, og sidder og skaber noget socialt samvær, hvor de kan sidde og spille, og der er voksne til stede. Og de der sociale, det synes de jo er helt fantastisk. Og det gør også, at de der er stille, de får brugt spisesalen på en anden måde. De tager lidt ejerskab, og så sidder de og laver perler ved et bord, eller så sidder de og spiller. Så der er faktisk meget brug af spisesalen."* (Lærer)



ANKOMSTZONEN ER BLEVET SKOLENS SOCIALE HJERTE

En af de store udfordringer i den gamle ankomstzone var, at når de små rum først var fyldt op med elever, som ventede på at blive lukket ind i spisesalen, så var det vanskeligt for tilkomne elever at blive en del af fællesskabet. Eleverne oplever i dag, at det er nemmere at blive en del af fællesskabet i ankomstzonen, fordi bedre plads og flere opholdsmuligheder gør, at de bedre kan være med på kanten og blive sluset ind i fællesskabet.

> *"I det gamle, der var du mast helt sammen i et lille glashus. Så der var det primært de dominerende, larmende elever, der var der. Og dem, der måske var mere indelukkede eller indadvendte, de tabte. Og der er der meget mere rum nu. Der er masser af plads, så de kan være der. Så det fungerer rigtig fint. Også dem, der måske larmer eller er lidt mere sociale. Så de sidder mere ovre i sofaarrangementerne. Så det fungerer rigtig fint. Så på den måde, synes jeg, der er kæmpe forskel."* (Lærer)

> *"Jeg synes, det er mere rummeligt at komme ind til fællesskabet, end det var ovre i den gamle ankomst. I den gamle, der var det kun de personer, der allerede var i det fællesskab, hvor i det nye, der synes jeg, at de er bedre til at trække folk med ind i fællesskabet."* (Elev)

Ankomstområdet er generelt et vigtigt socialt rum. Her har eleverne en naturlig anledning til at opsøge hinanden og hænge ud i sofaerne og i vindueskarmen, når de samles før måltiderne. Både elever og lærere fremhæver, at de store vinduespartier bidrager med en oplevelse af liv – udefra kan man se, hvad der venter indenfor. Og indefra kan man sidde og følge med i livet udenfor.

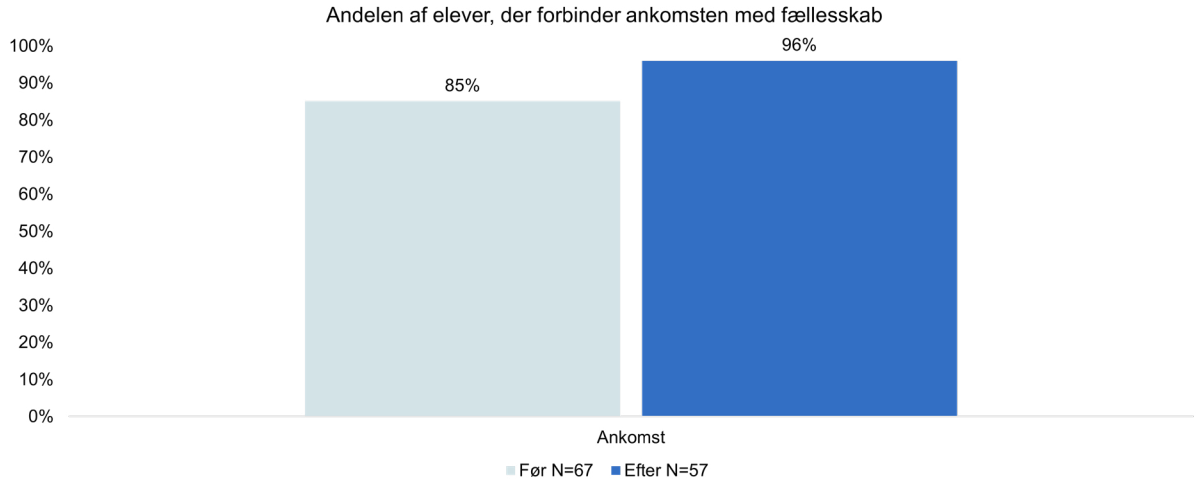
> *"De elsker det område. Og de har en fest, og det er alle døgnets vågne timer, hvor der mere eller mindre sidder mennesker i de sofaer derovre på kryds og tværs og i vindueskarmen og sådan noget. Og det giver et godt socialt rum, som grundet det store vinduesparti gør, at når man går på skolen rundt her i dagligdagen, er det supernemt at se, om der er liv i ankomstområdet."* (Lærer)

> *"Når jeg er ude i løbet af dagen, så kan jeg godt se andre elever, der sidder og snakker nede i sofaerne nede ved ankomsten. Også når der er lang tid til, at vi skal spise, eller hvis vi lige har spise, så sidder de og hænger ud. Det synes jeg ser hyggeligt ud."* (Elev)

Detaljer som stikkontakter fungerer som interaktionspåskud og har stor betydning for fællesskabet. De gør, at eleverne kan oplade deres telefoner, mens de sidder i sofaerne, men først og fremmest giver de eleverne en legitim anledning til at være der, og blive hængende. Noget der kan være en lille hjælp for dem på kanten af fællesskabet.

Eleverne bruger i dag ankomstområdet til at hænge ud – det er i langt højere grad blevet en zone til afslapning og socialt samvær end tidligere. Lærerne benytter derudover også ankomsten til både at tage samtaler med elever i en mere uformel ramme, og i særdeleshed som en mellemlanding, for de elever, der kan finde foredragssalen for overvældende.

> *"Vi bruger faktisk også ankomstområdet, hvis der er elever, der ikke kan klare det, når de sidder herinde og har fællessamlinger. Så siger vi: "Så sæt dig lige ud i ankomstområdet eller sæt dig lige ud i sofaerne."* (Lærer)





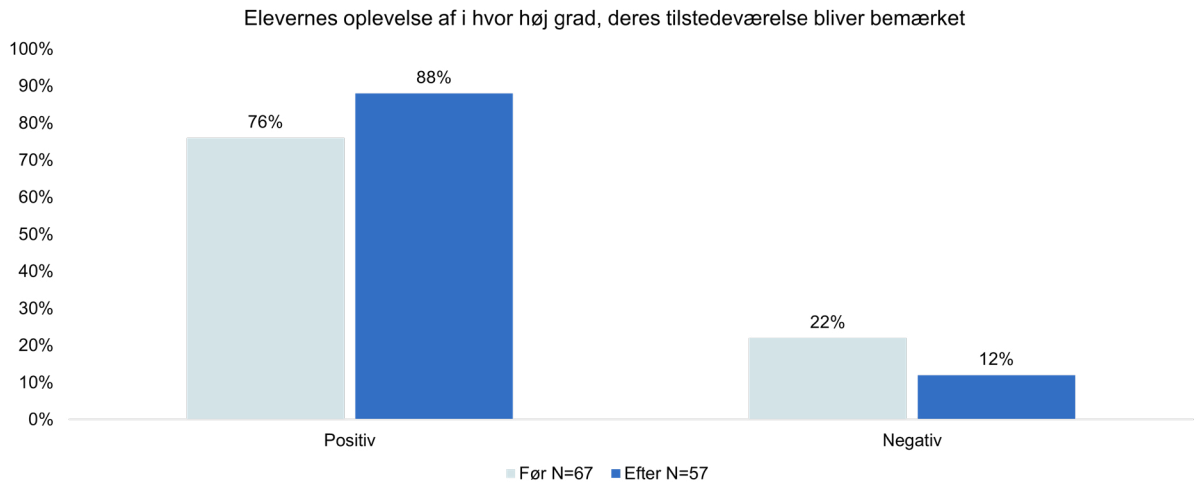
MERE KONTAKT OG TILSTEDEVÆRELSE

Til forskel fra de tidligere små og kringlede rum, så giver de nye åbne sammenhængende rum lærerne langt bedre mulighed for at se og fornemme, hvilke elever der er i rummet, ligesom eleverne opfatter lærerne som tilstedeværende. Andelen af elever, der oplever, at deres tilstedeværelse bliver bemærket, er steget fra 76% til 88%. Det giver flere og bedre muligheder for kontakt.

> *"Altså jeg kunne jo ikke have øje på alle elever før, når vi var i spisesalen, der kunne jeg måske have øje på en tredjedel. Og når jeg har spist middag nu her, der har jeg stort set alle eleverne, fordi jeg både ser dem komme ind, men jeg ser dem også, når jeg går til buffeten. Så på den måde er det meget bedre."* (Lærer)

Lærerne beskriver desuden, at de oplever, at det er nemmere at hjælpe både elever og kolleger i spisesalen i dag, fordi de har et bedre overblik over salen.

> *"Det er nemmere som medarbejdere eller kolleger at aflaste hinanden, altså at komme til og hjælpe hinanden. Så det er meget bedre."* (Lærer)



NYE MULIGHEDER FØRER TIL NYE FÆLLESSKABER

Foredragssalen er indrettet med fællessang for øje. Der er musikanlæg og en lang efterklangstid på 0,7 sekund. De særlige akustiske forhold gør til gengæld salen mindre egnet til almindelig undervisning, og skolen er derfor stadig i gang med at opdage, hvordan de bedst udnytter foredragssalen og dens særlige kvaliteter og begrænsninger.

Eleverne har fundet ud af at bruge de nye muligheder, og aktuelt arrangerer de på eget initiativ ofte dansekonkurrencer i fritiden.

> *"De ser rigtig mange YouTube-dansevideoer med alt muligt dårlig musik, og så står de og danser til det, og sådan noget (…) for de 6 til 8 til 10 til 12 til 20 personer, der er det en fest (…) Før gjorde de det meget enkeltvis, med en mobiltelefon på et værelse, eller sådan et eller andet et par stykker sammen, og sådan noget. Så det er blevet en meget større ting. Til at starte med var det nogle enkelte, der gjorde det, og nu er det bare blevet sådan, at det gælder næsten om at komme først, for så bestemmer man musikken."* (Lærer)

I dette tilfælde tilbyder rummet nogle særlige kvaliteter, som er så attraktive, at eleverne finder sammen om nye fælles aktiviteter.



Maddannelse



[**Maddannelse** er i denne sammenhæng alle de former for dannelse, som knytter sig til tilberedning og indtagelse af måltidet. Det er læren om råvarer, tilberedning og hygiejne. Det er læren om kostens betydning for krop og sundhed. Det er den kulturelle dannelse der ligger i at kende til vores madkultur og det er den sociale dannelse der ligger i at vide hvordan man spiser, hvordan man hjælper hinanden, og hvordan men taler sammen omkring måltidet.]

Virkemidler

GOD PLADS OG GODT FLOW

Der er prioriteret god plads i både spisesal og i køkkenet. Derudover er arbejdsstationerne i køkkenet strategisk placeret, hvilket sikrer et godt flow i køkkenet. I spisesalen er der flere ind- og udgange, hvilket modvirker flaskehalse.





KLART DEFINEREDE ZONER

Køkkenet er indrettet i klart definerede zoner med tilhørende arbejdsplads og opbevaring, der sikrer overblik og gør rummet mere effektivt som både produktions- og læringsrum.



AKUSTIK OG INDEKLIMA

Der er prioriteret ekstraordinær god akustik i både spisesal og køkken, der skaber mere ro om læringssituationen i køkkenet og om måltidet i spisesalen. Fokus på godt indeklima bidrager desuden til elevernes trivsel.



Effekter i forhold til maddannelse

De opnåede effekter i forhold til maddannelse, som udfoldes nedenfor, er:

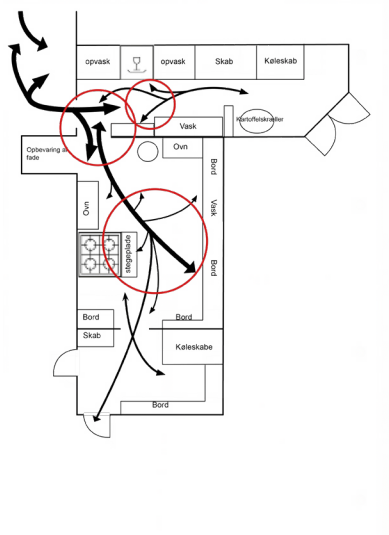
1. Mere overskud til læring
2. Eleverne deltager mere i det praktiske
3. Flere elever spiser med i spisesalen
4. Flere elever udviser ansvar

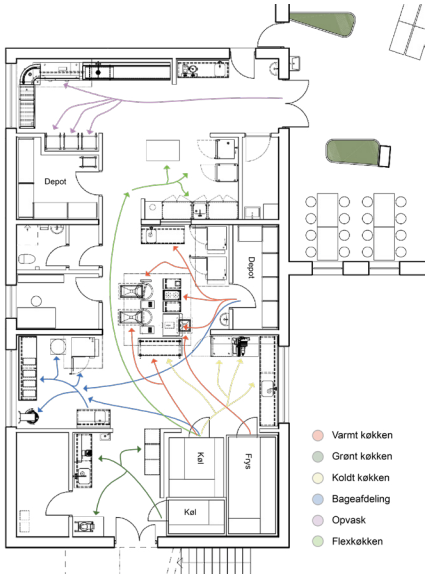
Tilberedning og indtagelse af måltider er en fundamental del af livet. Igennem mad og måltider kan vi forstå noget om det økosystem, vi er en del af, noget om den hygiejne og rengøring, som er nødvendig for vores sundhed, noget om kroppens behov og signaler, og noget om, hvordan man socialiserer og tager ansvar for fællesskabet. På en efterskole er en sund og nærende kost på regelmæssig basis desuden en forudsætning for, at eleverne har energi til at deltage i skolens undervisning og sociale liv. Mange elever har aldrig lavet mad, nogle er ikke vant til at spise regelmæssigt eller sammen med andre. Maddannelse er derfor, på linje med fællesskabet, noget, som skolens elever skal øve og træne.

MERE OVERSKUD TIL LÆRING

Tidligere var personalets tid og kontakt med eleverne i køkkenet hyppig, men meget opbrudt. Snørklede arbejdsgange og de mange opgaver betød, at det var svært for personalet at have længerevarende og sammenhængende samtaler med eleverne. Indretningen af det nye køkken har, ifølge personalet, skabt et mere overskueligt undervisningsmiljø med mere intuitive arbejdsgange, hvor velafgrænsede arbejdsstationer med forskellige kvaliteter og grader af afskærmning skaber gode betingelser for en-til-en undervisning.

> *"Vi kunne ikke være der [i det gamle køkken]. Og her er det ikke på samme måde, fordi der er så meget plads om os. Jeg tror også, at vi har fået mere, hvad skal jeg sige, vi har nok fået lidt mere overskud. For det hele er ikke så presset. Det kan føles lidt mere afslappet at være her, tror jeg."* (Køkkenpersonale)

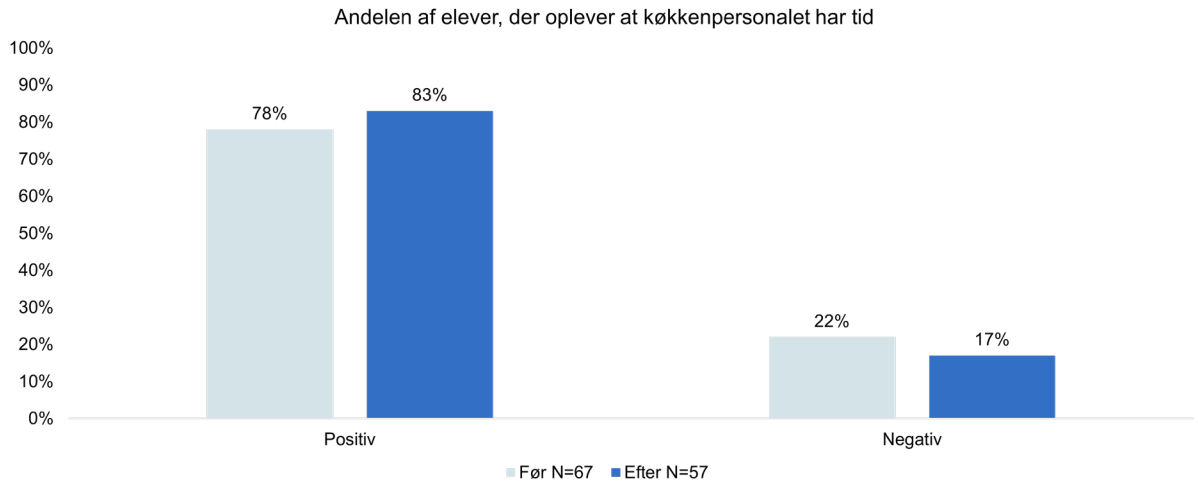




Eleverne oplever generelt, at det er rart at være i køkkenet, og at køkkenpersonalet har tid til at hjælpe og lære fra sig. Som grafen viser, er andelen af elever, der oplever at køkkenpersonalet har tid til at lære fra sig steget fra 78% til 83%.

> *"Altså jeg synes, det er sjovt nok. Man får lov til at prøve nye ting. Og man lærer noget af dem, der faktisk er her i køkkenet. Så det er faktisk ret sjovt."* (Elev)

> *"Da jeg var i køkkenpraktik i december, havde de tid nok til at vise en, hvordan man skal gøre det, hvis man ikke har prøvet det før. De har tid nok til at forklare dig, hvad de er i gang med at lave. Og jeg har også præsenteret mad. Og der tager de sig også tid af til at vise en, hvad det egentligt er, man skal sige, så det ikke er så overvældende."* (Elev)





ELEVERNE DELTAGER MERE I DE PRAKTISKE OPGAVER

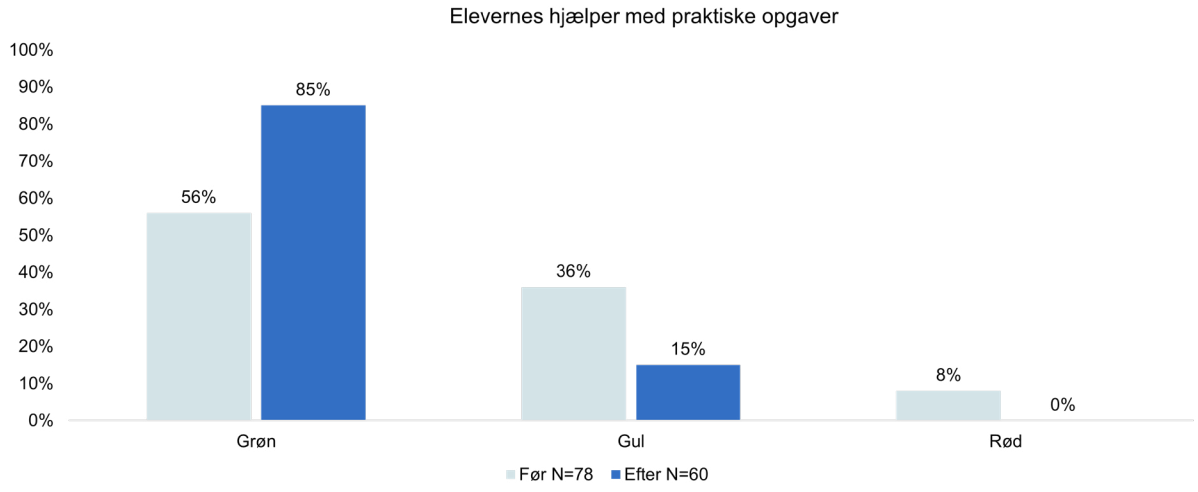
Opvasken i et produktionskøkken er en larmende og intens arbejdsplads. I det nye køkken er den placeret som en satellit i forlængelse af spisesalen og i naturlig forlængelse af køkkenet. Placeringen betyder, at eleverne har deres eget område. De kan fornemme køkkenet, men de er ikke en direkte del af det. Det er ikke længere den samme udfordring at få eleverne til at tage opvasketjansen.

> *"Jeg føler ikke, at der er den samme udfordring som tidligere. Der er kommet luft omkring dem, og det er lidt mere effektivt. (…) Og der er plads til, at man kan stå derude. Så det er i hvert fald min oplevelse, at det er noget helt andet for dem at være derude i de her situationer."* (Lærer)

> *"Jeg synes bare, at det er virkelig godt. Altså, man finder hurtigt ud af, hvordan det er, man skal gøre, og finder hurtigt ud af en rute, som man ligesom kan tage ved det."* (Elev)

Eleverne melder sig i stigende grad frivilligt til både køkkenpraktik og til at hjælpe til i opvasken. Faktisk er andelen af elever, der vurderes i den grønne kategori i forhold til at hjælpe med praktiske opgaver, steget fra 56% til 85%. Det handler ifølge personalet om, at eleverne nu i langt højere grad ser det som en social aktivitet, hvor de kan få lov til at gå rundt i deres eget rum, hvor de må høre høj musik. De fysiske rammer omkring opvasken muliggør, at eleverne kan indgå i den på en ny måde, hvor de i langt højere grad selv kontrollerer deres omgivelser.

> "Der er jo også nogen, der hjælper frivilligt derovre. Blandt andet da jeg havde friperiode, så hjælper jeg jo meget min veninde ovre i opvasken, fordi jeg bare sådan havde lyst til det." (Elev)

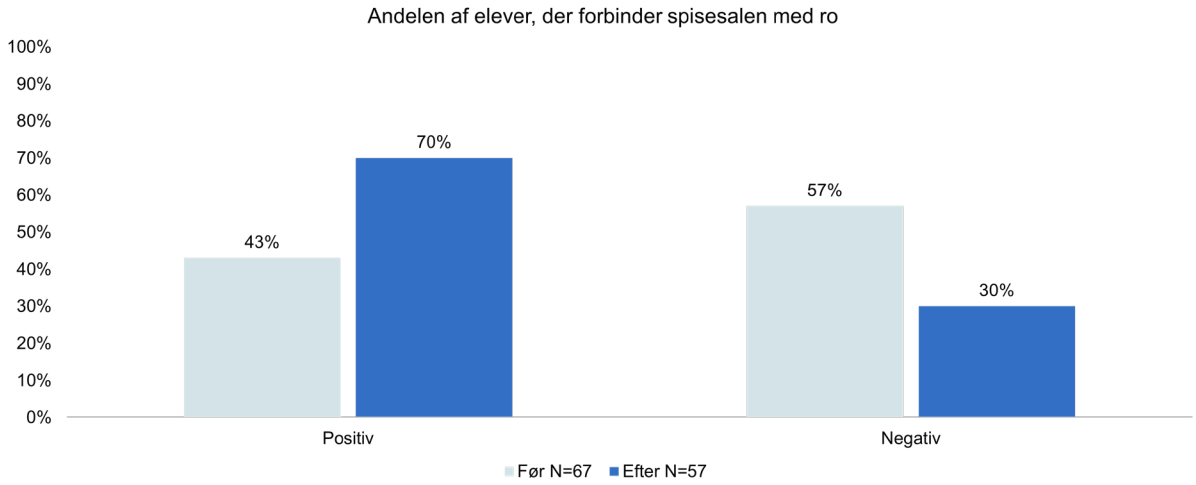


FLERE ELEVER SPISER MED I SPISESALEN

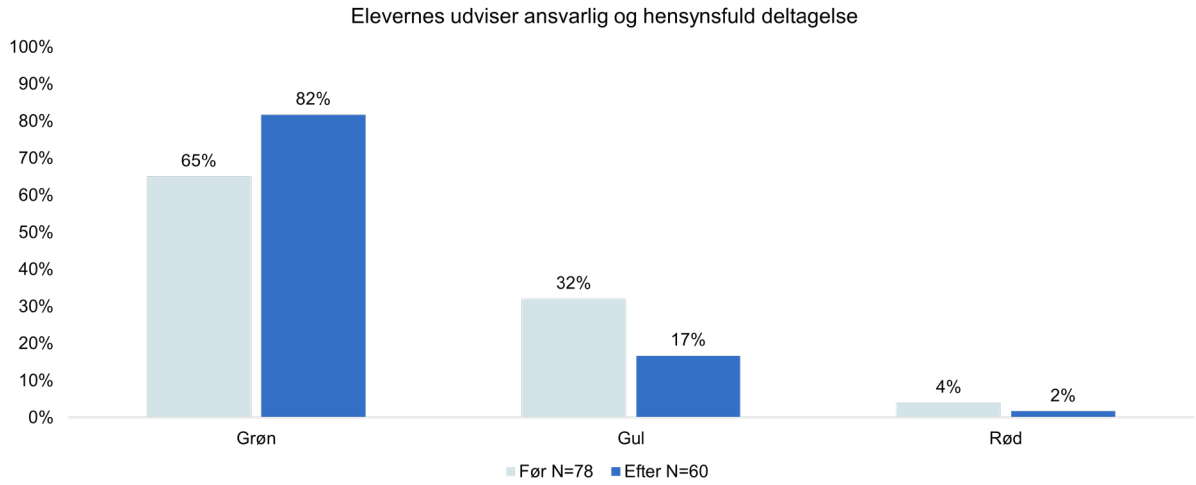
Lærerne beskriver, at de generelt har fået bedre forudsætninger for at arbejde med elevernes maddannelse og madvaner. En væsentlig andel af elevgruppen er spiseudfordret, og denne gruppe af elever havde store udfordringer i den gamle spisesal, hvor de enten slet ikke dukkede op til måltiderne, eller havde særaftaler om at spise i køkkenet eller på værelset.

En lærer fortæller om en elev, som hverken forældrene eller lærerne kunne få til at spise, men som i dag sidder med ved måltiderne – og af og til spiser. Det er en udvikling, som naturligvis ikke kun kan tilskrives de fysiske rammer, men også handler om det pædagogiske arbejde. Elevens kontaktlærer oplever dog, at de fysiske rammer og den ro, der er omkring bord-grupperne, har gjort det meget nemmere for hende at arbejde med den pågældende elev – også uden at hun mister overblik over de resterende seks elever, der sidder i bordgruppen.

> *"Jeg synes egentlig, det fungerer meget godt. Jeg har en dreng ved mig, som har rigtig svært ved at gå op og hente mad, og der henter jeg til ham de dage, hvor det er svært. Og vi har faktisk fået ham til at spise - sådan af og til. Og det har været vildt. Han spiser ikke engang derhjemme, så hans forældre var i chok over, at vi har fået ham til at spise."* (Lærer)



Vi har tidligere vist, at flere elever i dag deltager i samtalerne under måltiderne, og flere elever forbinder den nye spisesal med fællesskab. Dette overskud til at være en aktiv del af måltidets sociale dimension, ser vi også i grafen nedenfor. Den viser, at flere elever i dag udviser ansvarlig og hensynsfuld deltagelse ved måltiderne. Det kunne fx være at hjælpe andre elever ved bordet med at hente mad i buffeten, at være opmærksom på, om der er mad til alle ved bordet, eller at sidde roligt ved måltiderne.



Hvor mange elever i de gamle rammer havde nok at gøre med at tilpasse sig de svære vilkår, så har en større del af eleverne i dag overskud til at tage ansvar for andre og bidrage til fællesskabet omkring måltidet.



Om Dybbøl Efterskole

Dybbøl Efterskole er en af Danmarks specialefterskoler og er lokaliseret i Dybbøl i Sønderjylland. Skolen har 84 elever mellem 14 år 18 år og er et såkaldt samlet, særligt tilbud.

Skolens elever er unge i alderen 14 til 18 år, der på forskellig vis har haft svært ved at blive inkluderet i en almen skole. Det er en meget divers elevgruppe, og det er forskelligt, hvilke faglige, sociale og personlige udfordringer de har. Fælles er dog, at de har særlige læringsforudsætninger, som skolen søger at favne gennem et målrettet pædagogisk arbejde.

Dybbøl har de senere år set en stigende tendens til, at elevgruppen bærer diagnoser som ADHD, Tourette, OCD, Autismespektrumforstyrrelser m.fl. Flere elever har desuden depressive tanker og angst, og har tendens til selvskadende adfærd. Elevgruppen som helhed har desuden en udfordring, der handler om en manglende eller ikke-alderssvarende udvikling af en eller flere af følgende sociale kompetencer: Opretholdelse af personlig hygiejne, afkodning af kropssprog, empati, kendskab til normer, selvindsigt og kendskab til takt og tone.

Eleverne har ofte svært ved at afkode sociale kontekster og agere, samt afstemme egen adfærd. Hertil kommer, at en stor del af eleverne har oplevet nederlag og mangler tro på egne evner. Det har haft stor betydning for deres oplevelse af fællesskab, og det at danne relationer kan derfor virke uoverkommeligt.

Baggrund for byggeprojekt

Maddannelse, trivsel og læring er nogle af grundstenene på Dybbøl Efterskole. Skolen måtte dog sande, at deres fysiske rammer om måltider og køkkenpraktik langt fra modsvarede elevernes særlige behov og på flere måder direkte modarbejdede elevernes trivsel og det pædagogiske arbejde.

Derfor søgte skolen i 2020 støtte fra Den A.P. Møllerske Støttefond til at bygge en ny spisesal med tilhørende ankomstområde og et produktionskøkken. De fik en donation på knap 15 mio. kroner, der udsprang af fondens Sociale Initiativ, hvor 750 mio. kroner blev øremærket til indsatser inden for det sociale område (A.P. Møller Fonden).

Byggeprojektet indledtes med en grundig analyse af brugernes behov, for på den måde at opnå så meget social værdiskabelse gennem de fysiske rammer som muligt. På baggrund af analyserne blev det nødvendigt at flytte køkkenet til der, hvor den eksisterende foredragssal lå. På den måde blev den nye foredragssal en del af det samlede projekt. De fysiske rammer skulle have en målbar social og pædagogisk effekt, og er derfor udviklet med særligt fokus på at inkludere eleverne og understøtte deres behov. Gennem hele processen har skolens ledelse, medarbejdere og elever været involveret og bidraget med deres input og viden.

Visionen for det nye byggeri er at styrke faglig og menneskelig udvikling i et forpligtende og dannende fællesskab, ved et særligt fokus på fællesskab, trivsel og maddannelse i nye rammer.

De nye rammer blev indviet i november 2023 og består af en spisesal på 196,4 kvm, et ankomstområde på 54,2 kvm, en foredragssal på 100,9 kvm og et produktionskøkken på 63,2 kvm.

Metode

Rapporten sammenfatter en før- og en eftermåling af byggeriet af spisesal, køkken og foredragssal på Dybbøl Efterskole. Førmålingen blev gennemført i 2020 under Covid-19 nedlukningen og gentaget et år efter ibrugtagning af de nye rammer i 2024.

En evaluering af de fysiske rammers betydning for skolen og dens elever indebærer en række metodiske udfordringer. Først og fremmest det forhold, at de fysiske rammers betydning ikke lader sig isolere fra de mange andre faktorer, som i det daglige spiller ind på eleverne og deres udvikling og trivsel. Dertil kommer, at der er tale om en relativ lille population, at elevgruppens udfordringer varierer over årene, at eleverne før og efter byggeriet ikke nødvendigvis er de samme, at elevernes trivsel ændrer sig fra start til slut på skoleforløbet m.m. Denne kompleksitet i evalueringens genstandsfelt gør det vanskeligt at opnå evidens for effekterne i snæver videnskabelig forstand.

I stedet har vi forsøgt at opnå en troværdig analyse med maksimal sandsynlighed for de kausale sammenhænge ved at belyse de forskellige evalueringsspørgsmål via en triangulering af en række forskellige, både kvantitative og kvalitative data.

Evalueringsspørgsmålene er bygget op over de tre målsætninger for det nye byggeri, som er udviklet i tæt samarbejde med Dybbøl Efterskole. Undersøgelsen fokuserer derfor på, hvordan de nye rammer understøtter:

1. ***Fællesskab***
2. ***Trivsel***
3. ***Maddannelse***

Metodisk bygger arbejdet med før-efter evaluering på anerkendt faglitteratur og på god evalueringspraksis, som den løbende formidles af aktører som Danmarks Evalueringsinstitut EVA (EVA, 2016), Den Social Ankestyrelse, Socialstyrelsen, VIVE m.fl., samt på erfaring med udviklingsprojekter under temaet Social Mursten (Carlberg og Lind, 2017).

Datatyper

Kvalitative data: semi-strukturerede interviews og deltagende observationer

Den kvalitative data består af interviews med skolens medarbejdere og elever samt etnografiske feltobservationer. Der er ikke tale om et egentligt observationsstudie, men om observationer i udvalgte rum, som generelt indgår i et samspil med gennemførelsen af både elev- og lærerinterviews. De kvalitative data er indsamlet ad to omgange, i sammenlagt fire dage i hhv. april og november 2024. Når der til eftermålingen er indsamlet data ad to omgange er det ud fra en erkendelse af, at særligt køkkenpersonalet ikke havde haft tid nok til at falde på plads i de nye rammer.

Eleverne blev i samarbejde med skolen udvalgt med udgangspunkt i de udarbejdede personaer, for at få så nuanceret et datasæt som muligt ud fra de fysiske forskelle og behov, eleverne har. Kun enkelte elever er gengangere, og metoden er designet efter, at elevgruppen er forskellig i hhv. før- og eftermålingen. Seks ud af de ni lærere er gengangere.

I førmålingen blev 14 elever og 9 lærere interviewet.

I eftermålingen blev 15 elever og 9 lærere interviewet.

Foruden de egentlige semi-strukturerede interviews indgår også uformelle samtaler med både elever såvel som lærere som en del af det samlede datagrundlag. I løbet af de fire dage deltog evaluator ved måltider, fritidsaktiviteter og hang ud med eleverne i de nye rammer.

Spørgeskema

Spørgeskemaet er udarbejdet med et formål om at understøtte de individuelle udsagn om brugen og oplevelsen af de fysiske rammer og give indikatorer på, hvor mange der har en særlig opfattelse. Spørgeskemaet er udarbejdet i samarbejde med skolen og den pædagogiske leder for at sikre, at det sprogligt, forståelsesmæssigt og i omfang matcher skolens elever.

I førmålingen besvarede 67 ud af 85 elever spørgeskemaet, og i eftermålingen besvarede 57 ud af 84 elever spørgeskemaet. Lærerne faciliterede besvarelserne i undervisningen og havde dermed mulighed for at hjælpe eleverne med besvarelsen.

Registreringer

For at forstå elevernes bordmanerer, blev lærerne bedt om at vurdere hhv. elevernes deltagelse i samtaler omkring bordet, om eleverne var ansvarlige og hensynsfulde ved bordet, og om eleverne hjælper til med praktiske opgaver ud fra en rød/gul/grøn-skala, hvor grøn er god opførsel og rød er dårlig opførsel.

Indeklimamålinger

I en periode på ca. 6 uger blev der foretaget indeklimamålinger ved brug af IC-Meter måleenheder opsat i spisesal, ankomstområde og i køkkenet. Indeklimamålingerne målte lydniveau (db(A)), temperatur, luftfugtighed og CO2-niveau. IC-Meter konceptet har en standardklassifikation, defineret af Statens Byggeforskningsinstitut (BUILD). Klassifikationen består af fem intervaller og afspejler, hvad der samtidig er godt for både mennesker, bygningen og miljøet.

Da mange af skolens elever er særligt sensitive i forhold til indeklimaforhold såsom støj og lys, er registreringerne blevet suppleret med en måling af det oplevede indeklima via spørgsmål i både interviews og spørgeskema.



Målsætninger

Fællesskab				
Delmål	**Baseline 2020**	**Målsætning**	**Slutevaluering 2024**	**Note**
Plads til forskellige typer af fællesskaber	Andelen af elever, der er helt eller delvist enige i, at de forbinder spisesalen med fællesskab: **85%**	Andelen af elever, der er helt eller delvist enige i, at de forbinder spisesalen med fællesskab: **90%**	Andelen af elever, der er helt eller delvist enige i, at de forbinder spisesalen med fællesskab: **93%**	Læs mere på side 27
	Andelen af elever, der altid eller for det meste kan høre fælles beskeder i spisesalen: **58%**	Andelen af elever, der altid eller for det meste kan høre fælles beskeder i spisesalen: **100%**	Andelen af elever, der altid eller for det meste kan høre fælles beskeder i spisesalen: **68%**	Stigningen skyldes dels den ekstraordinære gode akustik, der gør det svært at tale hele salen op uden mikrofon, dels at en gruppe elever sidder bag en plantekasse, der gør, at de ikke kan se taleren, hvilket hæmmer koncentrationen. Derudover er baselinemålingen foretaget i en spisesal med halveret belægning, hvilket havde stor betydning for akustikken i den gamle spisesal.
	Andelen af elever der altid eller for det meste mener, at det er nemt at høre samtalerne ved bordet i spisesalen under måltiderne: **70%**	Andelen af elever der altid eller for det meste mener, at det er nemt at høre samtalerne ved bordet i spisesalen under måltiderne: **100%**	Andelen af elever der altid eller for det meste mener at det er nemt at høre samtalerne ved bordet i spisesalen under måltiderne: **88%**	Læs mere på s. 25-26
	Andelen af elever, der er helt eller delvist enige i, at de forbinder ankomstområdet med fællesskab: **85%**	Andelen af elever, der forbinder ankomstområdet med fællesskab skal fortsat være ca. **90%**	Andelen af elever, der forbinder ankomstområdet med fællesskab: **96%**	Læs mere på s. 28-29
	Andelen af elever, der forbinder spisesalen med fællesskab i weekenden: **98%**	Andelen af elever, der forbinder spisesalen med fællesskab i weekenden skal fortsat være ca. **100%**	Andelen af elever, der forbinder spisesalen med fællesskab i weekenden: **90%**	

Fællesskab				
Delmål	**Baseline 2020**	**Målsætning**	**Slutevaluering 2024**	**Note**
Der er mulighed for gradvis deltagelse i fællesskabet	Man var enten inde i spisesalen eller udenfor.	I de nye rammer skal der være gradvise overgangszoner mellem rummene	Ankomstzonen fungerer i høj grad som en overgangszone, hvor eleverne kan søge hen efter behov. Derudover bidrager indkig til, at eleverne ved, hvad der foregår i rummene	Læs mere på s. 28-29
	I både spisesal, ankomstområde og køkken er der begrænsede muligheder for at skærme sårbare elever	I de nye rammer skal der være kroge og nicher, som kan skærme elever, der har behov.	Der er indtænkt flere muligheder for skærme elever, der har behov. Særligt de store plantekasser i spisesalen bidrager til at bryde det ellers store rum.	Læs mere på s. 18-19
Det er nemt for medarbejdere at bemærke, om eleverne er til stede	Den rumlige udformning og mange aktiviteter udfordrer lærernes mulighed for at bemærke elevernes tilstedeværelse	I de nye rammer skal lærerne opleve, at eleverne er lette at overskue i spisesalen.	Lærer oplever, at de har let ved at overskue elevernes tilstedeværelse i spisesalen. Og at de er i berøring med flere elever end tidligere	Læs mere på s. 30

Trivsel				
Delmål	**Baseline 2020**	**Målsætning**	**Slutevaluering 2024**	**Note**
Elevernes generelle trivsel (WHO-05)	Gennemsnitligt trivselsniveau blandt eleverne: **58,2**	Gennemsnitligt trivselsniveau blandt eleverne: **60**	Gennemsnitligt trivselsniveau blandt eleverne: **54,1**	Det gennemsnitlige trivselsniveau er i overensstemmelse med de nationale målinger af unges mistrivsel. Læs mere på s. 14
Eleverne trives i spisesalen	Andelen af elever, der trives i spisesalen: **54,4%** (Trivselsindeks baseret på personlig komfort, tryghed, retræte, ro og plads[1])	Andelen af elever, der trives i spisesalen, skal stige til **75%**	Andelen af elever, der trives i spisesalen: **74%**	Læs mere på s. 12-22
	Andelen af elever, der er meget tilfreds eller rimelig tilfreds med lyden i spisesalen: **43%**	Andelen af elever, der meget tilfreds eller rimelig tilfreds med lyden i spisesalen skal stige til **90%**	Andelen af elever, der er meget tilfreds eller rimelig tilfreds med lyden i spisesalen: **82%**	Læs mere på s. 20-21
Andelen af elever, der er udfordret i spisesituationen, skal falde	Andelen af elever der altid, eller for det meste synes, det kan være udfordrende/svært at være i spisesalen: **29%**	Andelen af elever, der altid eller for det meste synes, det kan være udfordrende at være i spisesalen, skal falde til **14%**.	Andelen af elever der altid, eller for det meste synes, det kan være udfordrende/svært at være i spisesalen: **18%**	
	Andelen af elever der nogle gange synes, det kan være udfordrende/svært at være i spisesalen: **45%**	Andelen af elever, der nogle gange synes, det kan være udfordrende at være i spisesalen, skal falde til **22%**.	Andelen af elever der nogle gange synes, det kan være udfordrende/svært at være i spisesalen: **56%**	Når en relativt stor andel af eleverne angiver, at de nogle gange er udfordrede af at være i spisesalen, kan det være en indikator, der henviser til, at det generelle trivselsniveau (WHO-05) er faldet. Derudover er baselinemålingen lavet i en spisesal med halv belægning.

1 Elevernes trivsel er beregnet som et trivsels-indeks ud fra følgende fem parametre: Andelen af elever, der altid eller for det meste synes, det er rart at deltage i måltiderne; Andelen af elever, der altid eller for det meste føler sig trygge og veltilpasse i spisesalen; Andelen af elever, der altid eller for det meste oplever, at det er nemt at komme væk, hvis de føler sig presset i spisesalen; Andelen af elever, der altid eller for det meste forbinder spisesalen med ro; Andelen af elever, der oplever, at der altid eller for det meste er plads nok i spisesalen.

Trivsel				
Delmål	**Baseline 2020**	**Målsætning**	**Slutevaluering 2024**	**Note**
Eleverne trives i ankomstområdet	Andelen af elever, der trives i ankomstsituationen: **44,6%** (trivselsindeks baseret på udfordrethed, tryghed, retræte, oplevelse af ro, plads[1])	Andelen af elever, der trives i ankomstsituationen, skal stige til **70%**	Andelen af elever, der trives i ankomstsituationen: **75%**	Læs mere på s. 28-29
	Andelen af elever, der er meget tilfreds eller rimelig tilfreds med lydniveauet: **45%**	Andelen af elever, der er meget tilfreds eller rimelig tilfreds med lydniveauet i ankomsten, skal stige til **85%**	Andelen af elever, der er meget tilfreds eller rimelig tilfreds med lydniveauet: **86%**	
Eleverne trives i køkkenet	Andelen af elever, der trives i køkkenet: **50%** (Trivselsindeks baseret på personlig komfort, tryghed, retræte, udfordrethed[2])	Andelen af elever, der trives i køkkenet, skal stige til **70%**	Andelen af elever, der trives i køkkenet: **74%**	
	Andelen af elever, der er meget tilfreds eller rimelig tilfreds med lydniveauet: **73%**	Andelen af elever, der er meget tilfreds eller rimelig tilfreds med lydniveauet i køkkenet, skal stige til **95%**	Andelen af elever, der er meget tilfreds eller rimelig tilfreds med lydniveauet: **91%**	

1 Elevernes trivsel i ankomstområdet er beregnet som et trivselsindeks ud fra følgende fem parametre: Andelen af elever, der nogle gange eller sjældent/aldrig oplever at det kan være udfordrende/svært at være i ankomstområdet inden måltiderne; Andelen af elever, der altid eller for det meste føler sig trygge og veltilpasse i ankomstområdet inden måltiderne; Andelen af elever, der altid eller for det meste oplever, at det er nemt at komme væk, hvis de føler sig presset i ankomstområdet inden måltiderne; Andelen af elever, der altid eller for det meste forbinder ankomstområdet med ro; Andelen af elever, der oplever, at der altid eller for det meste er plads nok i ankomstområdet.

2 Elevernes trivsel i køkkenet er beregnet som et trivselsindeks ud fra følgende fire parametre: Andelen af elever, der nogle gange eller sjældent/aldrig oplever at det kan være udfordrende/svært at være i køkkenet; Andelen af elever, der altid eller for det meste føler sig trygge og veltilpasse i køkkenet; Andelen af elever, der altid eller for det meste oplever, at det er nemt at komme væk, hvis de føler sig presset i køkkenet; Andelen af elever, der altid eller for det meste synes det er rart at være i køkkenet.

Maddannelse				
Delmål	**Baseline 2020**	**Målsætning**	**Slutevaluering 2024**	**Note**
Andelen af elever, der deltager i køkkenet	I dag deltager 2 køkkenpraktikanter.	Køkkenet skal fremadrettet kunne rumme 4-5.	Der er i dag 2 køkkenpraktikanter og 2-3, der hjælper i opvasken.	Når antallet af køkkenpraktikanter ikke er steget, så skyldes det, at skolen endnu ikke har bemanding til det i køkkenet. Det er en intern ingangværende proces på skolen.
Elevernes udbytte af køkkenopholdet	Eleverne synes, det er hyggeligt at deltage i køkkenet, og at de lærer mange ting. En stor del er dog udfordrede af, at der mangler plads, at bordene ikke er høje nok, at der er uoverskuelige arbejdsgange, og at der er ringe indeklima. Det er særligt området omkring opvasken, der udfordrer eleverne.	Eleverne skal generelt opleve, at det er rart at være i køkkenet, og at de lærer noget. Eleverne skal opleve, at der er tilstrækkelig plads, god bordhøjde, overskuelige arbejdsgange	Eleverne oplever generelt at det er rart at være i køkkenet, og at de lærer noget. I spørgeskemaet kan følgende udvikling ses: Elevernes oplevelse af, at der er god plads i køkkenet: Før: 21% Efter: 84% Elever, der synes det kan være udfordrende at være i køkkenet: Før: 42% Efter: 16%	Læs mere på s. 36
Køkkenpersonalet har mere tid til den maddannende læringssituation med eleverne	Andelen af elever der i nogen grad (52%) eller høj grad (26%) oplever at køkkenpersonalet har tid til at lære fra sig: **78%**	Andelen af elever, der i nogen grad eller høj grad oplever at køkkenpersonalet har tid til at lære fra sig, skal stige til **90%**	Andelen af elever der i nogen grad (45%) eller høj grad (38%) oplever at køkkenpersonalet har tid til at lære fra sig: **83%**	

Maddannelse				
Delmål	**Baseline 2020**	**Målsætning**	**Slutevaluering 2024**	**Note**
	Personalets kontakt med eleverne i køkkenet er hyppig, men meget opbrudt. Den manglende plads i køkkenet og snørklede arbejdsgange samt de mange opgaver, som køkkenpersonalet skal nå, betyder, at det er svært at have længerevarende samtaler med eleverne, hvor de for eksempel går i dybden med en teknik eller opskrift.	Køkkenpersonalet skal opleve, at der er tid og plads til at indgå i den maddannende læringssituation med eleverne.	Køkkenpersonalet oplever, at den gode plads, indeklimaet og de klart definerede arbejdsstationer i køkkenet har stor betydning for, hvordan de indgår i læringssituationen med eleverne og deres overskud hertil.	Læs mere på s. 34-35
Elevernes deltagelse i praktiske opgaver	I registreringsperioden udeblev 10% af eleverne fra deres opvasketjans. For størstedelens vedkommende fordi, eleven ikke kunne overskue det.	98% af eleverne skal kunne rumme at indgå i opvasken og tage deres opvasketjans. * Grundet elevernes sårbarheder, er det ikke realistisk, at alle eleverne vil kunne indgå i opvasken.	Det sammenlignelige tak findes ikke, da vi ikke har gennemført registreringerne i evalueringen grundet for mange usikkerheder i dataindsamlingen.	Vi har gennemført bordregistreringerne for bordmanerer både før og efter. De tal viser, at flere elever hjælper ved praktiske opgaver. Læs mere og se tallene på s. 36

Kilder

Carlberg og Lind (2017): Sociale Mursten – Seks eksempler på arkitektur, som gør en forskel for socialt udsatte. Den A.P. Møllerske Støttefond og Realdania

EVA (2016): Den gode evaluering. Danmarks Evalueringsinstitut

Gunnarsen & Jensen (2019): Betalingsgrænser for tempratur, luftfugtighed og CO2 koncentration ved Dynamisk Varmeregnskab, SBi.

Nielsen, Hinrichsen, Santini & Koushede (2017): Måling af mental sundhed. En baggrundsrapport for spørgeskemaundersøgelsen Danskernes Trivsel 2016. Statens Institut for Folkesundhed, SDU, s. 38.

Ottosen, Andreasen, Dahl, Lausten, Rayce og Tagmose (2022): Børn og unge i Danmark. Velfærd og trivsel 2022. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

Topp, Østergaard, Søndergaard og Bech (2015). The WHO-5-Well-Being Index: A Systematic Review of the Literature. Psychotherapy and Psychosomatics (84), s. 167-176.